

Natuur in Nederland

STAND VAN ZAKEN EIND 2024

VOORWOORD

Natuur is de basis van onze leefomgeving, ons voedsel en ons welzijn. Een rijke natuur zorgt voor schone lucht, schoon water, een vitale bodem, rust en ruimte om te wandelen, fietsen en beleven.

Deze elfde *Voortgangsrapportage Natuur* laat zien dat er in heel Nederland hard wordt gewerkt aan die basis, Nederland krijgt steeds meer natuur. Rijk, provincies en vele partners zetten zich in om de natuur te versterken, te herstellen en te verbinden met onze leefomgeving. In 2024 werd 2.537 hectare nieuwe natuur ingericht – meer dan het jaar ervoor. Ook nam het agrarisch natuurbeheer toe met ruim 5.000 hectare waarmee de totale teller nu op 122.238 hectare staat. Steeds meer boeren, terreinbeheerders en burgers leveren zo een bijdrage aan een groener Nederland. Dat is iets om trots op te zijn.

Tegelijkertijd weten we ook dat de doelen nog niet bereikt zijn. Hoewel het areaal natuur groeit, staat een deel van onze natuur nog steeds onder druk. Verdroging, stikstof, waterkwaliteit en versnippering blijven grote uitdagingen. De conditie van sommige soorten en ecosystemen verdient verdere verbetering. Dat vraagt om volharding, realisme en samenwerking. Want we hebben laten zien dat in samenwerking – tussen Rijk, provincies, natuurbeheerders, waterschappen en agrariërs - natuurherstel echt van de grond komt.

De koers uit het Natuurpact is helder: we werken aan sterke, gezonde natuur die veerkrachtig is en tegen een stootje kan, ingebed in onze maatschappelijke en economische omgeving. Dat doen we met herstelmaatregelen in natuurgebieden, door ruimte te geven aan water en door slimme ruimtelijke keuzes te maken. Maar ook door landbouw en natuur beter in balans te brengen. Het agrarisch natuurbeheer laat zien dat natuurwinst en voedselproductie hand in hand kunnen gaan. Het kabinet investeert daarom fors in ANLB-subsidie en vrijwillige, gebiedsgerichte maatregelen waarmee boeren een volwaardige rol krijgen in natuurbeheer.

We bouwen voort op wat goed gaat en we leren van wat beter kan. Het percentage afgeronde hectares natuurherstel uit *Programma Natuur* is met 39% flink gestegen ten opzichte van vorig jaar. De tweede fase van het programma is dit jaar van start gegaan. Met *Agenda Natuurinclusief 2.0* geven we richting aan een samenleving waarin natuur vanzelfsprekend onderdeel is van wonen, werken en recreëren.

Overall in Nederland ontstaan initiatieven die laten zien dat een gezonde natuur en een vitaal platteland elkaar versterken. Dat is de weg vooruit: met gezond verstand, met vertrouwen in de regio's, en met oog voor onze economie en de mens in het landschap. De mogelijkheid om fors te kunnen blijven investeren in natuurherstel en natuurbeheer hangt natuurlijk ook samen met het verdienvermogen van de Nederlandse economie.

Samen blijven we zorgen voor een sterke, veerkrachtige natuur.

Jelle Beemsterboer

*Gedeputeerde Noord-Holland
Interprovinciaal Overleg (IPO)
Voorzitter Bestuurlijke Advies-
commissie Landelijk Gebied*

Jean Rummenie

*Staatssecretaris van Landbouw, Visserij,
Voedselzekerheid en Natuur*

INHOUD

Voorwoord

2

Managementsamenvatting

4

1 Context, actualiteit en leeswijzer

7

2 Voortgang Natuurpact

9

2.1 Ontwikkeling Natuurnetwerk Nederland (NNN)

10

2.2 Soortenbescherming

17

2.3 Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer

18

2.4 Natuur en water

21

2.5 Agenda Natuurinclusief

22

3 Natuurkwaliteit

24

4 Rijksonderdelen natuurbeleid

34

4.1 Rijkswateren

35

4.2 Caribisch Nederland

40

4.3 Ontsnippering Rijksinfrastructuur

40

5 Samenwerking Rijk en provincies

41

5.1 Regeling Versneld Natuurherstel

42

5.2 Programma Natuur

42

5.3 Landelijke Bossenstrategie

44

5.4 Nationale Parken

46

Bijlagen

47

Bijlage 1 Voortgang en inrichtingsambitie NNN per provincie

47

Bijlage 2 Landelijke Bossenstrategie

52

Lijst van afkortingen

54

Colofon

55

MANAGEMENTSAMENVATTING

Provincies, Rijk en vele partners werkten in 2024 ook weer samen aan het versterken van onze natuur. In 2013 maakten Rijk en provincies in het Natuurpact afspraken over het ontwikkelen en beheren van de natuur op het land. Vanuit hier werken de provincies aan drie hoofdambities:

- Vergroten van de biodiversiteit.
- Versterken van de maatschappelijke betrokkenheid bij natuur.
- Versterken van de verbinding tussen natuur en economie.

In deze elfde Voortgangsrapportage Natuur (VRN) rapporteren we aan de hand van de omvang en kwaliteit hoe het gaat met de natuur in Nederland. In deze managementsamenvatting zetten we de belangrijkste resultaten van 2024 op een rij.

Dit doen we, mede op verzoek van de Tweede Kamer, aan de hand van de volgende indicatoren:

- De ontwikkeling van het Natuurnetwerk Nederland: het aantal verworven en ingerichte hectares voor nieuwe natuur.
- De ontwikkeling van het Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer.
- De ontwikkeling van natuurkwaliteit: met indicatoren die iets vertellen over de conditie (toestand en trend) van soorten (planten en dieren) en van ecosystemen.

Andere resultaten in deze managementsamenvatting gaan over het Programma Natuur en de Landelijke Bossenstrategie.

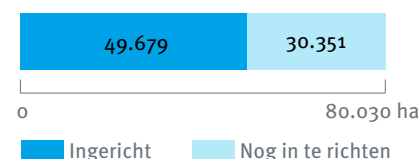
Natuurnetwerk Nederland

De inrichting van het Natuurnetwerk Nederland (NNN) is en blijft een belangrijke opgave voor versterking en behoud van de (kwetsbare) natuur en biodiversiteit. Rijk en provincies werken hieraan door leefgebieden van flora en fauna robuust te maken en te vergroten. De provincies hebben in het Natuurpact afgesproken om vóór het einde van 2027 minimaal 80.000 hectare

nieuwe natuur in te richten. Dit gebeurt door (landbouw)grond te verwerven en in te richten als natuur, of door gronden als natuur in te richten die in eigendom blijven van particulieren (zelfrealisatie).

Voortgang in inrichting

In 2024 hebben de provincies binnen het NNN 2.537 hectare nieuwe natuur ingericht. Daarmee staat de teller op 53.017 hectare nieuwe natuur die sinds 1 januari 2011 is ingericht (49.679 hectare vanuit de Natuurpactambitie en 3.338 ha vanuit de aanvullende eigen ambitie van de provincies Noord-Brabant en Noord-Holland). Vanaf 1 januari 2025 moet nog 30.351 hectare van de Natuurpactambitie (80.030 hectare) ingericht worden (zie figuur 1). Met de realisatie van de resterende oppervlakte natuur binnen het NNN de komende jaren bedraagt de verwachte omvang van de ingerichte natuur binnen het NNN 748.195 hectare.

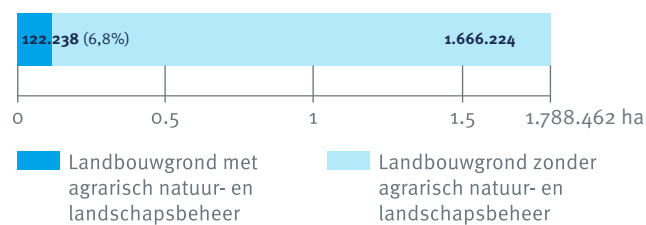
Figuur 1: Voortgang inrichting vanuit Natuurpactambitie

Concluderend

In 2024 is circa 600 hectare meer ingericht dan in 2023, maar circa 500 hectare minder dan jaarlijks in de periode 2018-2020 en in het jaar 2022. Een restopgave na de overeengekomen deadline van 2027 wordt dan ook verwacht. Op dit moment is de inschatting van deze restopgave van de natuurpactambitie ruim 17.000 hectare. Deze hectares zullen dus na 2027 worden gerealiseerd. Ondanks deze vertraging werken provincies onverkort door aan de realisatie van het Natuurnetwerk Nederland.

Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer

Het Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer (ANLb) is een subsidie voor agrarische collectieven vanuit provincies en waterschappen, gekoppeld aan het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB). Het is een belangrijk instrument voor de realisatie van de (internationale) natuur- en landschapsdoelen buiten het NNN. Het ANLb ondersteunt het natuurbeheer op agrarische grond. Het doel van het ANLb is de instandhouding van de 68 VHR-doelsoorten door het verbeteren van de leefgebieden voor deze soorten. Veel van deze soorten hebben hun leefgebied namelijk in het agrarisch gebied. Daarnaast wordt het ANLb ingezet voor water- en klimaatopgaven op agrarische grond.

Figuur 2: Aandeel agrarisch natuur- en landschapsbeheer in totaal landbouwgebied (in hectare)

Bron: Rijksdienst voor Ondernemend Nederland

Toename areaal

In 2024 nam de oppervlakte agrarisch natuur- en landschapsbeheer in Nederland toe met ruim 5.000 hectare ten opzichte van 2023. In totaal is nu 122.238 hectare onder beheer (zie figuur 2).

Natuurkwaliteit: conditie van soorten en ecosystemen

De natuurkwaliteit is beschreven aan de hand van acht indicatoren die gezamenlijk een beeld geven van de conditie (toestand en trend) van soorten en van ecosystemen. Op basis van nieuwe data voor alle acht indicatoren zijn de veranderingen ten opzichte van de vorige VRN in beeld gebracht.

Stand van zaken habitat- en vogelrichtlijnsoorten (toestand en trend)

De updates van de indicatoren over de toestand laten zien dat de staat van instandhouding (Svl) van de Nederlandse habitatrichtlijnsoorten en habitattypen de afgelopen periode (2019-2024) over het algemeen ontoereikend blijft (indicator 1 en 5). De update van de indicator over de trend toont dat in de periode 1990-2023 167 van de 352 Nederlandse habitat- en vogelrichtlijnsoorten in aantallen vooruit en 83 soorten in aantallen achteruitgaan (indicator 3). Uit de update van indicator 7 blijkt dat bij 3 van de 46 habitattypen met een ongunstige Svl in de periode 2019-2024 een verbetering optreedt en bij 28 een verslechtering. Bij 13 van de 46 habitattypen is de ontwikkeling stabiel en bij 2 onbekend. Alle 6 habitattypen met een gunstige Svl zijn stabiel.

Stand van zaken 'alle' soorten (toestand en trend)

In de categorie 'bedreigd' op de Rode Lijst is het aantal soorten van de 7 beschouwde soortgroepen gelijk gebleven, namelijk bij 691 van de 1771 soorten (indicator 2). Van de 376 soorten laten in de periode 1990-2023 meer soorten (175) een vooruitgang in de trend zien dan soorten een achteruitgang (161), zie indicator 4.

In de periode 2018-2023 is de natuurkwaliteit van ecosystemen op het land voor 74% van het totale areaal laag tot vrij laag. Dit is berekend op basis van de aanwezigheid van broedvogels en dagvlinders (indicator 6). In die periode is de verandering in de ecosysteemkwaliteit in het totale areaal gering ten opzichte van de periode daarvoor (2012-2017). In 79% van het totale areaal is de ecosysteemkwaliteit (of deze nu hoog of laag is) namelijk stabiel (indicator 8).

Programma Natuur

Het Programma Natuur is een programma van het ministerie van LNV, de provincies en samenwerkingspartners, gericht op de realisatie van condities voor een landelijk gunstige staat van instandhouding van VHR-soorten en habitattypen in Natura 2000-gebieden en in leefgebieden met een te hoge stikstofdepositie. In het Uitvoeringsprogramma Natuur hebben Rijk en provincies afgesproken dat de middelen hiervoor aanvullend op het Natuurpact worden ingezet.

Voortgang Programma Natuur in 2024

Voor de eerste fase van het Programma Natuur (2021 – 2026) heeft het Rijk circa € 600 miljoen beschikbaar gesteld en verdeeld over de individuele provincies. Eind 2024 hebben de provincies circa 39% van de afgesproken maatregelen (weergegeven in hectares) afgerond. Daarmee is het percentage afgeronde hectares flink gestegen ten opzichte van eind 2023. Van de afgesproken maatregelen is 38% van de areaalopgave in uitvoering. Van de opgave voor boscompensatie (1.213 hectare) is 297 hectare gerealiseerd. Van deze areaalopgave is 48% in uitvoering.

Voor de tweede fase van het Programma Natuur (2024-2032) heeft het Rijk € 1,35 miljard beschikbaar gesteld en verdeeld over de provincies. De provincies zijn in het najaar van 2024 gestart met de uitvoering van de maatregelen, zodoende is er over 2024 nog geen voortgang te melden.

Landelijke Bossenstrategie

Met het opstellen van de Landelijke Bossenstrategie in 2020 geven Rijk en provincies invulling aan de klimaatdoelstellingen en verbetering van de biodiversiteit. In 2021 is gestart met de uitvoering ervan. In totaal is er tot en met 2024 binnen en buiten het NNN samen met de bovenwettelijke boscompensatie 3.010 hectare bos gerealiseerd. Dit is 8% van de totale bosuitbreidingsopgave. Hoewel er in 2024 een versnelling heeft plaatsgevonden in de realisatie van nieuw bos, ligt het tempo nog steeds ver achter op de gestelde doelen. Belangrijke reden hiervoor is de aanhoudende onzekerheid over de financiering, beschikbaarheid van grond en vergunningen. Nieuwe financieringsmiddelen voor bosaanleg zijn (vooralsnog) niet voorzien. Daarmee staat het behalen van de doelen uit de Bossenstrategie, ook als onderdeel van de uitvoering van het Klimaatakkoord, steeds verder onder druk.

Context, actualiteit en leeswijzer

In 2024 hebben Rijk, provincies, natuurbeheerders en tal van andere betrokkenen weer hard gewerkt om de natuur en Nederland te versterken. Dit deden zij onder meer ter uitvoering van de afspraken uit het Natuurpact (2013), waaronder het realiseren van het **Natuurnetwerk Nederland (NNN)**. In hoofdstuk 2 van deze rapportage geven we de voortgang weer die de provincies bij de uitvoering van deze afspraken hebben gemaakt.

In juli 2024 trad het kabinet-Schoof aan, dat nieuwe accenten legde in het natuurbeleid. Uit het [hoofdlijnenakkoord](#) en het [regeerprogramma](#) bleek onder meer dat het kabinet structureel € 500 miljoen extra heeft gereserveerd voor **agrarisch natuurbeheer (ANB)**. Hiermee wil het kabinet agrarische ondernemers stimuleren om op vrijwillige basis een bijdrage te leveren aan de Europese wettelijke doelstellingen voor natuur, water en klimaat. Onder het ANB vallen ook de regelingen zoals het bestaande instrument Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer (ANLb), waarvan de resultaten vermeld staan in paragraaf 2.3 van deze Voortgangsrapportage Natuur. De minister heeft de Tweede Kamer over deze ambities in november 2024 geïnformeerd, in de [contourenbrief over het agrarisch natuurbeheer](#).

Hoofdstuk 2 bevat ook, in paragraaf 2.5, de stand van zaken met betrekking tot de **Agenda Natuurinclusief**, een van de onderwerpen waarover de minister de kamer in november 2024 heeft geïnformeerd in de brief over de [aanpak Ruimte voor Landbouw en Natuur](#).

De **Kamerbrief Beleidsagenda Natuur**, van de staatssecretaris van LVVN, van november 2024 bevatte de brede uitwerking van de ambities van het kabinet op het gebied van natuur en biodiversiteit.

In augustus 2024 trad de **EU-Natuurherstelverordening** (NHV) in werking. Deze verordening bevat verplichtingen tot het beschermen en herstellen van ecosystemen, aanvullend op de bestaande wetgeving (zoals de Vogel- en de Habitatrichtlijn). De NHV schrijft onder meer voor dat lidstaten uiterlijk op 1 september 2026 een **concept-Natuurplan** indienen bij de Europese Commissie. Het definitieve Natuurplan volgt uiterlijk 1 september 2027. In dit Natuurplan staat op welke wijze Nederland invulling geeft aan de verplichtingen uit de NHV.

De implementatie van de NHV moet onder meer bijdragen aan het versterken van de **natuurkwaliteit** in Nederland. De stand van zaken

met betrekking tot kwaliteit van de natuur staat in hoofdstuk 3 van deze rapportage. Hierbij is onder meer gebruik gemaakt van de recente zesjaarlijkse VHR-rapportage aan de Europese Commissie.

In hoofdstuk 4 van deze Voortgangsrapportage Natuur komen de onderdelen van het natuurbeleid aan de orde waarin de rijksoverheid het voortouw heeft: **rijkswateren, natuur in Caribisch Nederland en ontsnippering rijksinfrastructuur**.

Diverse onderdelen van het natuurbeleid worden door Rijk en provincies gezamenlijk uitgevoerd. Deze onderdelen staan centraal in hoofdstuk 5 van deze rapportage: de **Regeling versneld natuurherstel, Programma Natuur, de Landelijke Bossenstrategie en de Nationale Parken**.

Voor Programma Natuur is in november 2024 [fase 2](#) van start gegaan, die loopt van 2024 tot en met 2032. Voor de uitvoering door provincies van fase 2 is ruim € 1,35 miljard beschikbaar gesteld. In paragraaf 5.2 vindt u de stand van zaken bij de voortgang van programma natuur, ook per provincie.

Nog niet apart genoemd in hoofdstuk 5, maar wel een voorbeeld van vruchtbare samenwerking tussen Rijk en provincies (en veel andere partijen) betreft de uitwerking van het concept **basiskwaliteit natuur**. De uitwerking van basiskwaliteit vormt, net als de Agenda Natuurinclusief, het zogeheten tweede spoor van Programma Natuur. Een goede basiskwaliteit natuur gaat ervan uit dat als de condities voor algemene (nog niet bedreigde) soorten verbeteren, er daarmee ook positief resultaat behaald wordt voor bedreigde soorten. Het werken aan basiskwaliteit natuur is noodzakelijk voor het behalen van de natuurdoelen uit de Vogel- en Habitatrichtlijn. In februari 2024 verscheen onder meer het [kennisdocument Basiskwaliteit Natuur](#). Hierin wordt een concreet **stappenplan** uitgewerkt voor het realiseren van basiskwaliteit in de [praktijk](#).

Voortgang Natuurpact

In het Natuurpact (2013) hebben Rijk en provincies afgesproken hoe zij de natuur op het land ontwikkelen en beheren. De drie hoofdambities in het Natuurpact zijn: de biodiversiteit vergroten, de maatschappelijke betrokkenheid bij de natuur versterken en de verbinding tussen de natuur en economie versterken. Hiervoor werken Rijk en provincies, binnen de eigen rollen en verantwoordelijkheden, onder andere aan de inrichting van minimaal 80.000 hectare extra natuur in het Natuurnetwerk Nederland, goed (agrarisch) natuurbeheer en herstel van natuur, water- en milieuecondities.

2.1 Ontwikkeling Natuurnetwerk Nederland (NNN)

Het Natuurnetwerk Nederland is het Nederlandse ecologische netwerk van bestaande en nieuw aan te leggen natuurgebieden op het land. Het netwerk moet natuurgebieden beter verbinden met elkaar én met het omringende (agrarisch) gebied. In het Natuurpact is afgesproken dat de provincies tussen 2011 en 2027 minimaal 80.000 hectare extra nieuwe natuur inrichten in het Natuurnetwerk Nederland (ten opzichte van de Ausgangssituatie op 1 januari 2011). Dit gebeurt door (landbouw-)grond te verwerven en in te richten als natuur en door gronden in te richten die in eigendom blijven van particuliere natuurbeheerders (zelf-realisatie).

Inrichting, verwerving en omvang

In 2024 hebben de provincies 2.537 hectare nieuwe natuur ingericht. In totaal is sinds 1 januari 2011 53.017 hectare nieuwe natuur ingericht (50.480 hectare tot en met 2023 en 2.537 hectare in 2024).

De provincies zijn voornemens voor het realiseren van de Natuurpactambitie 80.030 hectare nieuwe natuur in te richten. Aanvullend willen de provincies Noord-Brabant en Noord-Holland een eigen ambitie realiseren van gezamenlijk 6.125 hectare nieuw ingerichte natuur. Deze twee provincies stellen hiervoor op dit moment eigen middelen beschikbaar en kiezen een eigen tempo van inrichting. Het eindjaar 2027 geldt niet voor deze eigen ambitie.

Daarnaast heeft de provincie Noord-Holland geconstateerd dat vóór 2011 434 hectare van het NNN ten onrechte als gerealiseerd is geadmínistreed. In 2024 heeft Noord-Holland de status van deze hectares teruggezet van ‘gerealiseerd’ naar ‘nog te realiseren’ (‘terugzethectares’). Hierdoor heeft Noord-Holland* nog een extra opgave.

* De provincie Noord-Brabant doet na de zomer 2025 dezelfde constatering, namelijk dat vóór 2011 557 hectare meer te realiseren NNN op de kaart stond als in het Natuurpact is vermeld. Hierdoor heeft Noord-Brabant ook een extra opgave. Deze constatering kwam te laat om te verwerken in tabellen 1, 6 en 7.

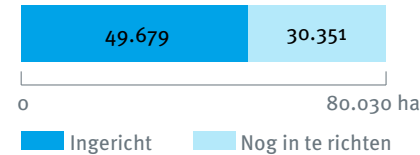
Per 1 januari 2025 hebben de provincies 49.679 hectare van de Natuurpactambitie van 80.030 hectare gerealiseerd en de provincies Noord-Brabant en Noord-Holland 3.338 hectare vanuit de aanvullende eigen ambitie (zie tabel 1 rij D1 en D2). Dit betekent dat nog 30.351 hectare (ca. 38%) van de Natuurpactambitie (80.030 hectare) ingericht moet worden (zie figuur 3.1), 2.787 hectare (ca. 46%) vanuit de aanvullende eigen ambitie (6.125 hectare, zie figuur 3.2) en 434 hectare vanuit de ‘terugzethectares’ van Noord-Holland (zie tabel 1 rij F1, F2 en F3).

Totaalbeeld natuur in het Natuurnetwerk Nederland sinds 1-1-2011

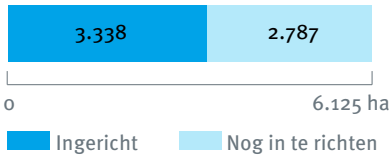
A	Natuur in het NNN tot 1-1-2011	588.000 ha
B	Actualisatie natuur in het NNN tot 1-1-2011	73.606 ha
C	Totale natuur in het NNN tot 1-1-2011	661.606 ha
D	Ingerichte natuur in het NNN tussen 1-1-2011 en 31-12-2024	53.017 ha
D1	Vanuit Natuurpactambitie 80.030 ha	49.679 ha
D2	Vanuit aanvullende eigen ambitie Noord-Brabant en Noord-Holland	3.338 ha
E	Natuur in het NNN per 31-12-2024	714.623 ha
F	Nog in te richten natuur	33.572 ha
F1	Vanuit Natuurpactambitie 80.030 ha	30.351 ha
F2	Vanuit aanvullende eigen ambitie Noord-Brabant en Noord-Holland	2.787 ha
F3	Terugzethectares Noord-Holland	434 ha
G	Verwachte omvang van de natuur binnen het NNN per 31-12-2027	748.195 ha

Tabel 1: Stand van zaken omvang Natuurnetwerk Nederland en natuur in het Natuurnetwerk Nederland per 31-12-2024 conform het Natuurpact.

Bron: VRN rapportages 1 t/m 10 & GIS-data 11e VRN

Figuur 3.1: Voortgang inrichting vanuit Natuurpactambitie

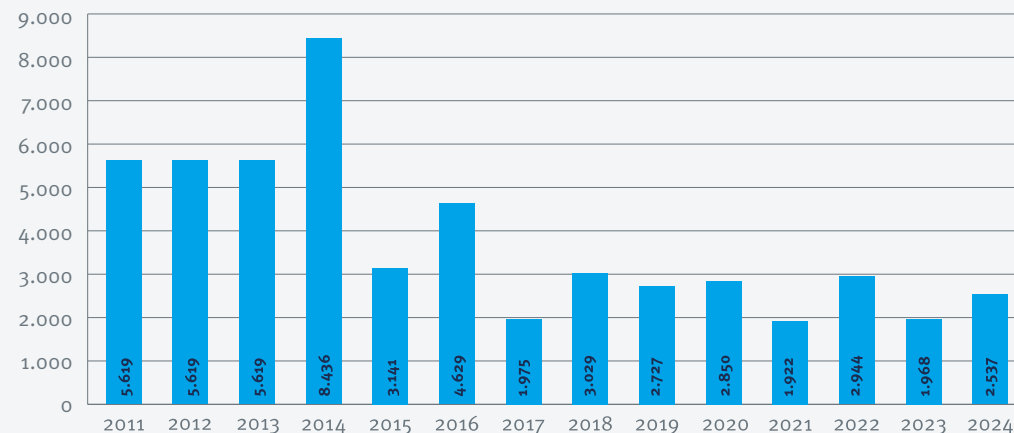
Figuur 3.2: Voortgang inrichting vanuit Eigen ambitie provincies Noord-Brabant en Noord-Holland

De provincies hebben de oppervlakte totale natuur in het NNN per 1 januari 2011 herberekend. Dit heeft geleid tot een toename van de bestaande natuur in het NNN van 654.331 naar 661.606 hectare (zie tabel 1 rij C). Hierdoor bedraagt de oppervlakte natuur binnen het NNN op 31 december 2024 714.623 hectare (zie tabel 1 rij E).

Met de realisatie van de resterende oppervlakte natuur binnen het NNN de komende jaren, bedraagt de verwachte omvang van de ingerichte natuur binnen het NNN 748.195 hectare (zie tabel 1 rij G).

De oppervlakte van de in 2024 ingerichte natuur binnen het NNN (2.537 hectare) is circa 600 hectare meer dan in 2023, maar 500 hectare minder dan jaarlijks in de periode 2018-2020 en in het jaar 2022 (figuur 4). Een restopgave na 2027 wordt dan ook verwacht (figuur 5). Dat betekent dat een deel van de hectares na 2027 zal worden gerealiseerd. Ondanks deze vertraging werken provincies onverkort door aan de realisatie van het Natuurnetwerk Nederland. Op dit moment schatten de provincies de restopgave van de natuurpactambitie na 2027 op ruim 17.000 hectare (zie tabel 8, kolom E in bijlage 1), circa 7.000 hectare meer dan de inschatting in de vorige VRN. Eerdere inschattingen over de omvang van deze restopgave blijken te optimistisch te zijn geweest.

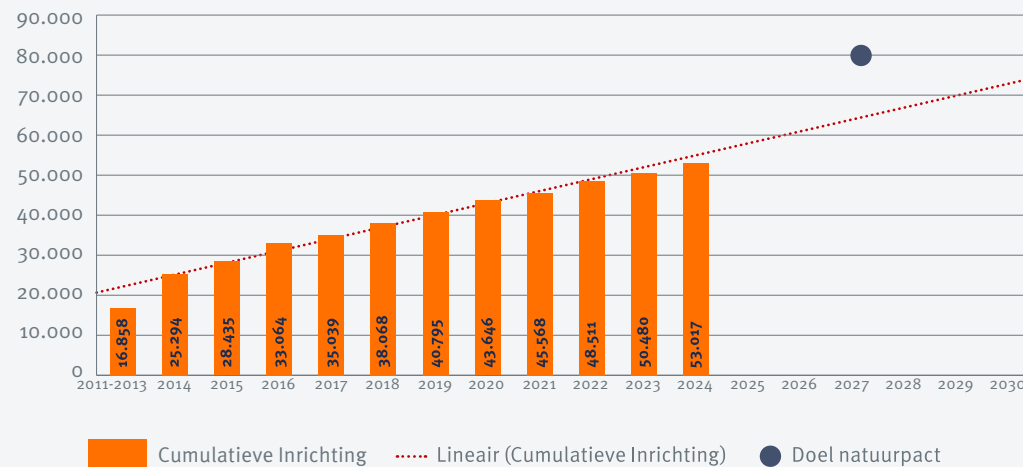
De toename van deze restopgave is voor een deel ook te verklaren omdat dit jaar voor het eerst de gerealiseerde inrichting vanuit de aanvullende eigen ambitie kon worden berekend. Van de restopgave na 2027 is nu niet de gehele eigen ambitie van ruim 6.000 hectare afgetrokken, maar alleen de niet-gerealiseerde hectares (2.787 ha) uit de eigen ambitie. De extra vertraging (ca. 4.000 hectare) is deels veroorzaakt door blijvende onzekerheid in de ontwikkeling van het landelijke gebied. Die zorgde voor stijgende agrarische grondprijzen en een hoge gronddruk.

Figuur 4: Inrichting van gronden in hectare, per jaar. Een deel van deze inrichting is op gronden die al vóór 2011 verworven zijn.

Bron: VRN rapportages 1 t/m 10 & GIS-data 11^e VRN

Voor de jaren 2011-2013 is het jaarlijkse gemiddelde over deze drie jaar opgenomen.

Figuur 5: Trend inrichting van gronden in hectare, cumulatief

De inrichtingscijfers zijn inclusief de ingerichte oppervlakte van de eigen ambitie van Noord-Brabant en Noord-Holland.

Bron: VRN rapportages 1 t/m 10 & GIS-data 11^e VRN

Onderhanden hectares

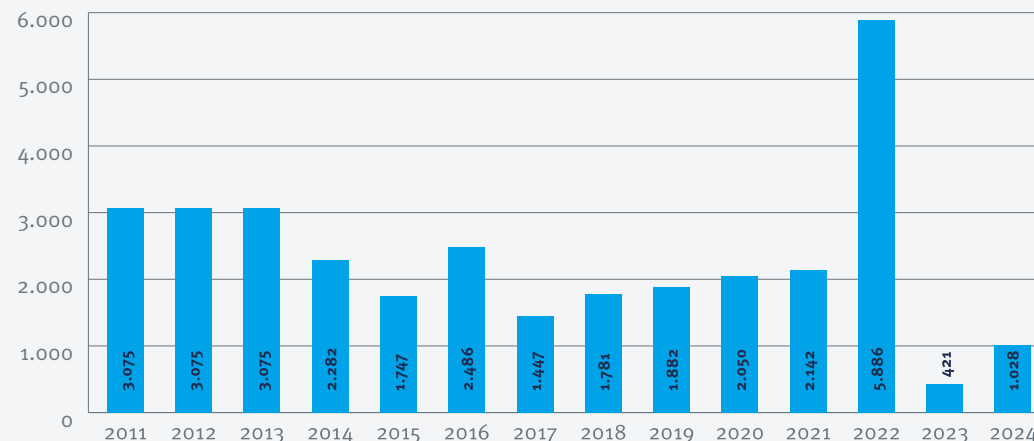
Tabel 8 in bijlage 1 geeft een grove schatting van het aantal hectares dat elke provincie op korte termijn (uiterlijk 2026) verwacht in te richten, de zogenaamde onderhanden hectares. In totaal is dat vanuit de natuurfactambitie 3.727 hectare (zie kolom C). Daarnaast geven de provincies aan hoeveel hectares van de natuurfactambitie zij kansrijk achten om vóór eind 2027 in te richten (9.318 hectare, zie kolom D) en van hoeveel hectares zij de inrichting vóór eind 2027 nog onzeker achten (17.306 hectare, zie kolom E). Deze inschatting is in deze tabel ook gemaakt voor de restopgave van de aanvullende eigen ambitie van de provincies Noord-Brabant en Noord-Holland en van de terugzethectares van de provincie Noord-Holland.

Typering nieuwe natuur

In deze VRN is ook een indeling opgenomen met een typering van de nieuw ingerichte natuur vanaf 2011 t/m 2024. De nieuwe inrichting is onderverdeeld in ecosysteemtypen op basis van de SVNL-beheertypen (zie tabel 10 in bijlage 1).

Voortgang verwerving van gronden (inclusief functieverandering)

In de periode 2011 tot en met 2023 is 32.378 hectare grond voor nieuwe natuur verworven (zie figuur 7). In 2024 is 1.028 hectare verworven (zie figuur 6). Een groot deel van deze hectares is door de provincies verworven. Onder de verwerving vallen niet alleen de door de provincies verworven hectares, maar ook de hectares van particulieren met functieverandering (zelfrealisatie). Bij deze functieverandering gaat het om gronden (vaak landbouwgrond) die in particulier eigendom blijven, maar de bestemming natuurgrond krijgen. Deze functieverandering wordt vastgelegd met een wijziging in het omgevingsplan en in een notarieel vastgelegde kwalitatieve verplichting. De afwaardering naar natuurgrond wordt financieel gecompenseerd.

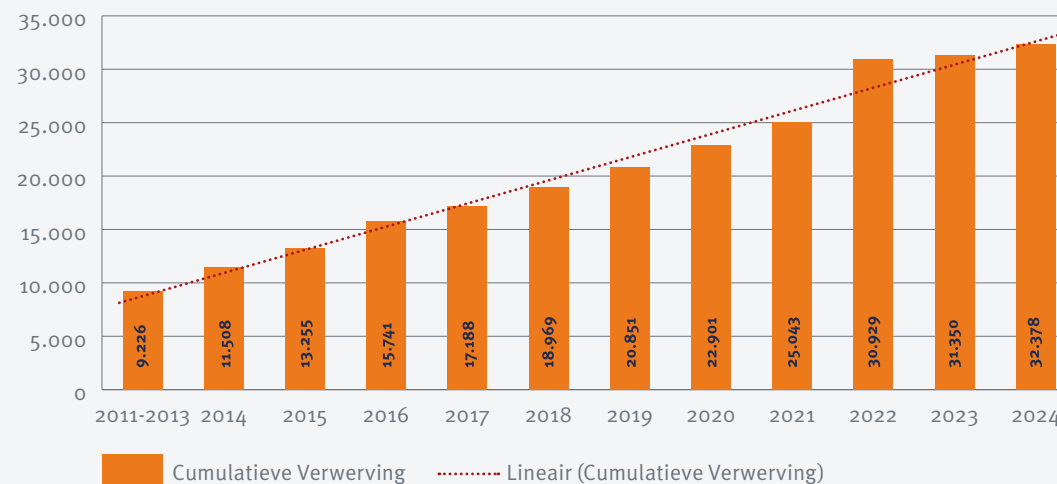

Figuur 6: Verwerving van gronden in hectare per jaar.

Bron: VRN rapportages 1 t/m 10 & GIS-data 11^e VRN.

De provincie Zuid-Holland heeft in 2022 een toename van ca. 4.000 hectare verwerving gerapporteerd in 2022 (zie 9^e VRN).

Hiervan bleek later dat 1.062 hectare al voor 2011 verworven was. Deze oppervlakte is op de verwerving in 2023 gecorrigeerd (zie 10^e VRN).

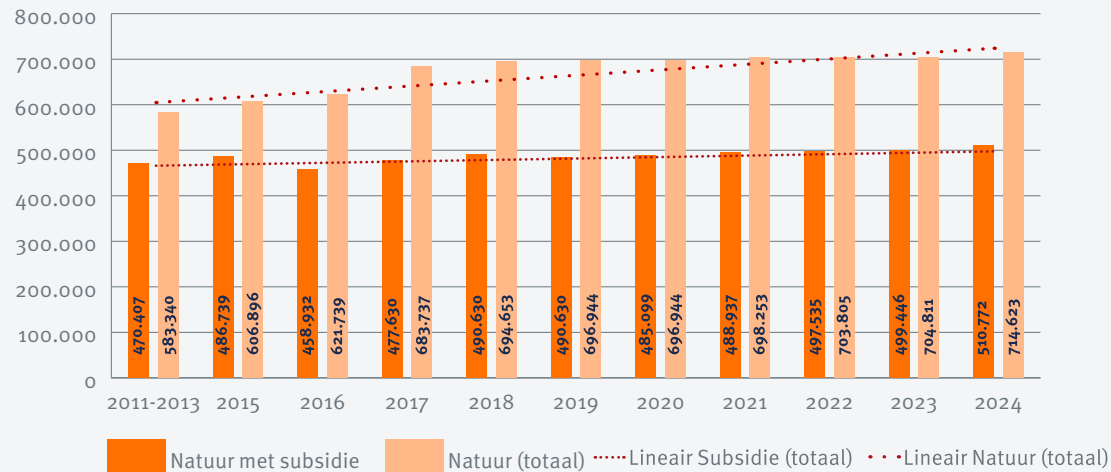

Figuur 7: Trend verwerving van gronden in hectare, cumulatief.

Bron: VRN rapportages 1 t/m 10 & GIS-data 11^e VRN

Natuur in beheer binnen het NNN

In 2024 verstrekten de provincies op 510.772 hectare natuur-beheersubsidie (Subsidieverordening Natuur en Landschap, zie figuur 8). De totale natuur binnen de NNN-begrenzing bedroeg op 1 januari 2025 714.623 hectare. Een overzicht met de hectares verwerving, inrichting en het beheer per provincie staat in tabel 7 in bijlage 1.

Figuur 8: De ontwikkeling van de oppervlakte natuur in het NNN sinds 2011 in hectare.

Bron: VRN rapportages 1 t/m 10 & GIS-data 11^e VRN

Figuur 9: Voortgang van verwerving, inrichting en beheer van natuur in het Natuurnetwerk Nederland (NNN) zoals aangeleverd door de provincies inclusief overlap NNN met de rijkswateren.

Bron: GIS-data 11^e VRN

Natuur in beheer buiten NNN en buiten Natura 2000-gebieden

De oppervlakte beheerde natuur op het land buiten het NNN en de Natura 2000-gebieden bedraagt op 1 januari 2025 40.311 hectare. De verdeling per provincie staat in tabel 2. De ligging ervan is opgenomen in figuur 11. Op deze kaart zijn alle natuurgebieden op het land opgenomen.

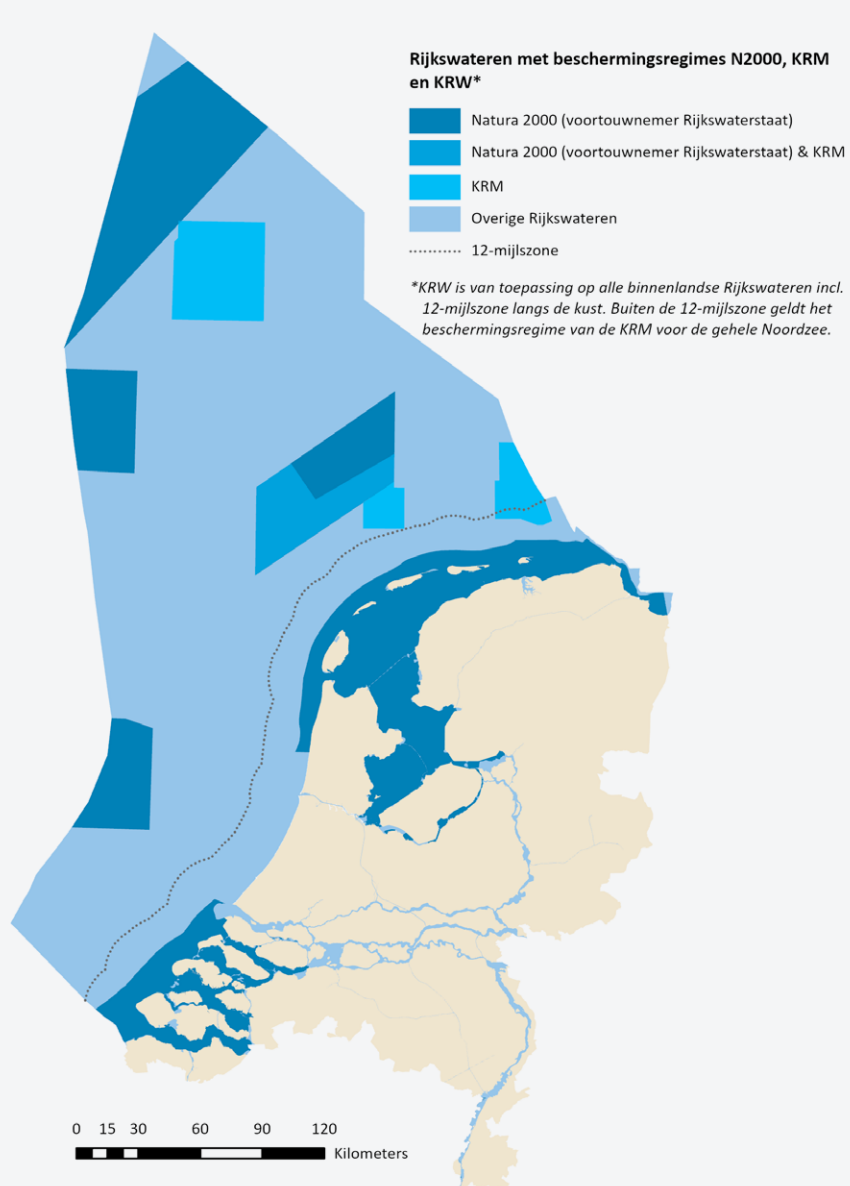
Provincie	Oppervlak (ha)
Drenthe	8.334
Flevoland	3.017
Fryslân	4.858
Gelderland	8.218
Groningen	3.867
Limburg	116
Noord-Brabant	13
Noord-Holland	185
Overijssel	9.112
Utrecht	2.256
Zeeland	0
Zuid-Holland	335
Totaal	40.311

Tabel 2: Beheerde natuur op het land buiten het NNN & buiten Natura 2000. Provincies hebben in het verleden mogelijk grotere arealen beheerde natuur op het land in beeld gebracht, op basis van een ruimere definitie dan in deze berekening is gehanteerd.

Bron: Natuurbeheerplannen provincies

TOELICHTING BEREKENING NATUUR BUITEN HET NNN EN DE NATURA 2000-GEBIEDEN

De omvang beheerde natuur buiten het NNN en buiten de Natura 2000-gebieden (zie tabel 2 en met paars aangegeven in figuur 11) is berekend aan de hand van beheertypenkaarten uit de natuurbeheerplannen van de provincies. Het Natuurbeheerplan (NBP) is een beleidskader voor het provinciale natuurbeleid. In het NBP begrenzen en beschrijven de provincies de gebieden waarvoor beheerders subsidie kunnen aanvragen voor het beheer en de ontwikkeling van de natuur, agrarische natuur en landschapselementen. Deze natuur is onderverdeeld in beheertypen conform de Index Natuur en Landschap (Index NL). De provincies zijn bevoegd om eigen beleidskeuzes te maken en onderscheid te maken tussen het NNN en de natuur buiten het NNN (zie figuur 11). Voor de analyse zijn alle beheertypen meegenomen met een minimumoppervlakte van 100 m². Het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) gebruikt dezelfde beheertypenkaart ook als basis voor analyses over de natuur in Nederland.

Figuur 10: Natuur in de rijkswateren

Bron: Natura 2000: Ministerie LNVN

Bron: Beschermingsregimes Rijkswateren: Rijkswaterstaat

Figuur 11: De ligging van het Natuurnetwerk Nederland, de Natura 2000-gebieden op het land met de voortouwnemers (provincies of Rijkswaterstaat) en de natuur buiten het NNN en de Natura 2000 op het land. Exclusief gebieden gelegen in de rijkswateren.

Bronnen: Natuurnetwerk Nederland: GIS-data 11^e VRN, Natura 2000: Ministerie LNVN, Natuur buiten Natura 2000 & Natuurnetwerk: Zie paragraaf 2.1, Rijkswateren: Dataregister Rijkswaterstaat

Verhoudingen tussen NNN, Natura 2000-gebieden en rijkswateren

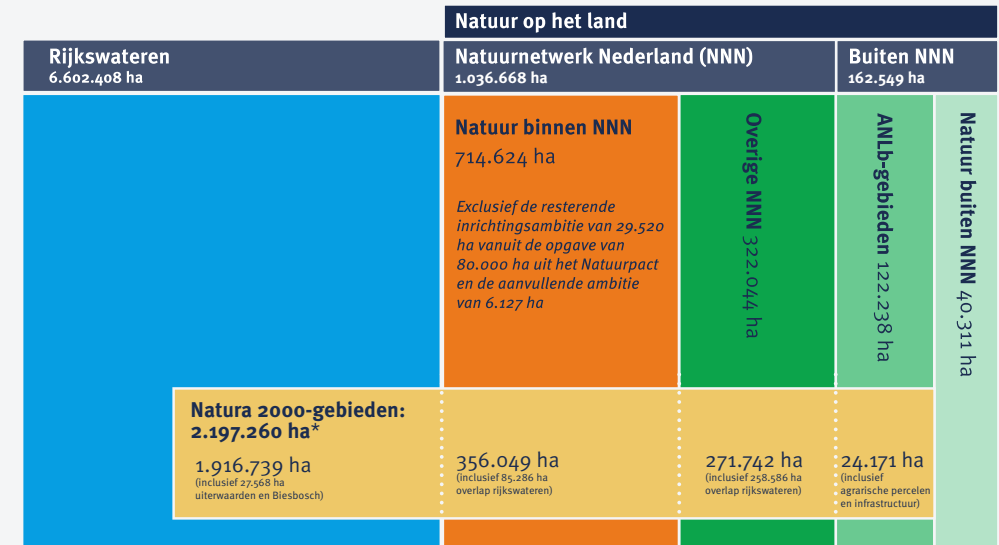
Figuur 12 (niet op schaal) geeft schematisch weer hoe het NNN zich verhoudt tot de Natura 2000-gebieden en tot de rijkswateren (zie ook paragraaf 4.1). Dit NNN is of wordt opgenomen in de provinciale omgevingsverordeningen. Daarnaast zijn in deze figuur de natuur in beheer buiten het NNN en buiten Natura 2000-gebieden én de Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheergebieden (zie paragraaf 2.3) opgenomen. De onderbouwing van deze cijfers is terug te vinden in tabel 9 in bijlage 1.

De provincies zijn verantwoordelijk voor de planologische begrenzing van het NNN. Op dit moment is de planologische begrenzing van het NNN veel ruimer dan de beoogde 748.195 hectare natuur. Dit komt omdat de provincies in eerste instantie ruimer hebben begrensd om voldoende mogelijkheden te hebben voor verwerving vanwege inliggende functies (agrarische percelen en infrastructuur) en omdat sprake is van een grote overlap met de rijkswateren (onder andere in de Waddenzee in de provincies Fryslân en Groningen). Figuur 12 geeft daarom ook de 'Overige NNN' schematisch weer.

De binnen het NNN gelegen Natura 2000-gebieden op het land staan in figuur 11. Het Rijk is verantwoordelijk voor natuurbehoud en -ontwikkeling in de rijkswateren, inclusief de Natura 2000-gebieden waarvoor Rijkswaterstaat voortouwnemer is (zie figuur 10 en hoofdstuk 4).

De overlap tussen de rijkswateren en de NNN-begrenzing is nader onderzocht door Rijk en provincies (zie paragraaf 4.1). Figuur 10 betreft de kaart met de begrenzing van de rijkswateren en van de Natura 2000-gebieden, waarvan het Rijk voortouwnemer is, als ook de Kaderrichtlijn Mariene Strategie (KRM)-gebieden.

Gedeelten van een aantal Natura 2000-gebieden op het land zijn geen onderdeel van de natuur binnen het NNN (295.913 hectare).

Figuur 12: Schematische weergave NNN, Natura 2000-gebieden en rijkswateren.

* Het Besluit Kwaliteit Leefomgeving (BKL wetten.nl - Regeling - Besluit kwaliteit leefomgeving - BWBR0041313) heeft in artikel 7,5 een uitzondering opgenomen op het toepassingsbereik voor de Natuurnetwerk Nederland (NNN) in de uiterwaarden en de Biesbosch. Dat betreft in totaal 27.568 hectare Natura 2000-gebied dat volgens de wet zowel tot de rijkswateren behoort als tot het NNN (zie kolom c in Tabel 8 in Bijlage 1). Vandaar dat de optelling van de Natura 2000-gebieden (1.916.739 + 356.049 + 271.742 + 24.171 = 2.224.829) met 27.568 hectare afwijkt van het genoemde totaal van 2.197.260 hectare Natura 2000-gebieden.

Hiervan bestaat 271.742 hectare uit rijkswateren (zie tweede alinea van deze paragraaf), agrarische percelen en infrastructuur, die wel begrensd zijn binnen het NNN, maar niet begrensd zijn als natuur binnen het NNN. De resterende 24.171 hectare ligt buiten het NNN en omvat voor een groot deel gronden met ANLb-subsidie (zie paragraaf 2.3) en daarnaast ook agrarische percelen en infrastructuur.

Verder valt op dat enkele defensie terreinen die niet zijn aangewezen als Natura 2000-gebied, bij wet zijn uitgesloten voor aanwijzing als NNN. Bijvoorbeeld in Utrecht de Leusderheide en in Drenthe militaire oefenterreinen Havelte en De Haar. Deze defensie terreinen hebben hoge natuurwaarden en zijn belangrijk voor de samenhang binnen het NNN, maar zijn dus geen onderdeel van het NNN.

2.2 Soortenbescherming

Naast gebiedenbeleid (zoals aanwijzing van Natura 2000-gebieden door het Rijk en de begrenzing van het Natuurnetwerk Nederland door provincies) vormt soortenbescherming een belangrijke pijler onder het natuurbeleid.

In de Omgevingswet staat een algemene zorgplicht ter bescherming en instandhouding van alle wilde flora en fauna. Daarnaast gelden er aanvullende regels voor beschermde soorten. Het doden, vangen of verstoren van beschermde dieren en het verwijderen van beschermde planten zijn in principe verboden. Deze bescherming is verankerd in Europese verplichtingen en afspraken waaraan Nederland zich in internationaal verband heeft gecommitteerd. Ook in het Natuurpact (2013) hebben Rijk en provincies afspraken gemaakt over inspanningen op het gebied van soortenbescherming ten behoeve van specifieke soorten. Rondom soortenbescherming speelden in 2024 de volgende hoofdonderwerpen.

Wolven

Landelijk hebben provincies in 2024 de actualisering van het Interprovinciaal Wolvenplan opgepakt. Het Wolvenplan 2025 (vastgesteld in april 2025) biedt gezamenlijke uitgangspunten om het samenleven met wolven in Nederland in goede banen te leiden. Daarbij wordt ingezet op schadepreventie, richtlijnen voor ingrijpen, publiekscommunicatie en samenwerking tussen de provincies en het Rijk. Samen met provincies heeft LVVN gewerkt aan de [Landelijke Aanpak Wolven](#).

De Landelijke Aanpak Wolven is ondersteunend en aanvullend op het provinciale beleid uit het Wolvenplan 2025 en betreft een gedeelde verantwoordelijkheid van Rijk en provincies. Met de Landelijke Aanpak wordt ingezet op het vergroten van de juridi-

sche mogelijkheden om op te treden bij incidenten met wolven, het stimuleren en faciliteren van preventieve maatregelen, het verstevigen van informatievoorziening, en het bevorderen van kennisontwikkeling en uitwisseling. De Europese Commissie (EC) heeft op 20 december 2023 een voorstel gedaan om de beschermde status van de wolf in het Verdrag van Bern te verlagen van ‘strikt beschermd’ naar ‘beschermd’.

In september 2024 hebben de EU-ministers ingestemd met dit voorstel. Het voorstel is vervolgens ingediend voor behandeling op de jaarlijkse vergadering van het Verdrag van Bern in december 2024. Tijdens deze vergadering is het voorstel aangenomen. De aangepaste status is in maart 2025 in werking getreden, waarna de EC een voorstel heeft gepubliceerd voor aanpassing van de beschermde status van de wolf onder de Habitatrichtlijn. LVVN heeft zich tijdens dit proces, samen met Europese collega's, sterk gemaakt voor verlaging van de beschermde status. Nu de verlaging van de beschermstatus zo goed als rond is, dient de Nederlandse wetgeving hierop aangepast te worden. Dit is inmiddels in voorbereiding.

Fauna en Infrastructuur

Graverij door dassen en bevers kan voor onwenselijke situaties bij spoortaluds, wegbermen en dijken zorgen. In 2024 is [de landelijke aanpak Bever](#) vormgegeven. Het doel is te komen tot een handelingskader dat rekening houdt met de belangen van zowel biodiversiteit als van gebruikers en beheerders van infrastructuur. Rijkswaterstaat, ProRail, de ministeries van Infrastructuur en Waterstaat (I&W) en Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV), de LVVN en de provincies werken bij deze aanpak nauw samen. Op onderdelen dient deze samenwerking ook als voorbeeld voor de verdere uitwerking van een aanpak voor andere gravende soorten in infrastructuur.

Particuliere na-isolatie huizen

De Raad van State heeft in een uitspraak van augustus 2023 bevestigd dat ook voor particuliere na-isolatie van huizen een zorgvuldige werkwijze noodzakelijk is om de natuur (onder meer vleermuizen) te beschermen. Deze uitspraak maakte de noodzaak duidelijk van een lange- én een kortetermijnoplossing voor particuliere na-isolatie. Daarop zijn het ministerie van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening (VRO), het ministerie van LNV, de Vereniging Nederlandse Gemeenten (VNG), het Interprovinciaal Overleg (IPO) en andere belanghebbenden, zoals soortenorganisaties op zoek gegaan naar oplossingen, via onder andere de Taskforce Natuurinclusief Isoleren. Het is de bedoeling dat particulieren hun huis kunnen [laten na-isoleren](#) op zo'n manier dat de belangen van zowel beschermde diersoorten als klimaat en duurzaamheid met elkaar in balans zijn.

Invasieve exoten

Invasieve exoten zetten de biodiversiteit onder druk en zorgen voor schade aan onder meer inheemse flora en fauna. Naar aanleiding van twee moties is in 2024 gewerkt aan een landelijk aanvalsplan invasieve exoten met de focus op preventie en aandacht voor de bestrijding van invasieve exoten. [De contouren van dit plan](#) zijn in december 2024 naar de Kamer gestuurd.

Sinds 2021 werken LNV, waterschappen, provincies, IenW en stakeholders samen in het kader van het Programma Ontwikkeling Beheersingsaanpak Uitheemse Rivierkreeft ([OBUR](#)). In 2024 is een [studie](#) uitgevoerd ten behoeve van deze aanpak.

Rode lijsten

In 2024 zijn er de [Rode Lijsten voor Reptielen, Amfibieën en Zweefvliegen](#) gepubliceerd in de Staatscourant. Rode Lijsten worden vastgesteld op grond van Verdrag van Bern en de Omgevingswet. Het ministerie van LNV kijkt na tien jaar of het

nodig is een Rode Lijst te actualiseren. Rode Lijsten zijn een instrument om de ontwikkeling van een soortgroep in Nederland te volgen en zijn daardoor een belangrijk hulpmiddel bij natuurbescherming. Provincies hebben de verantwoordelijkheid om, volgens het Besluit kwaliteit leefomgeving (Bkl), gerichte beschermingsmaatregelen te treffen voor soorten die op de Rode Lijsten zijn opgenomen. In Nederland worden Rode Lijsten volgens door het ministerie van LNV vastgestelde criteria gemaakt. Meer informatie over de rode lijsten is onder andere hier te vinden: [Rode lijsten](#) | [Nederlands Soortenregister \(nederlandsesoorten.nl\)](#)

2.3 Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer

Bijna de helft van het Nederlandse oppervlak is in gebruik als landbouwgrond. Een groot aantal soorten flora en fauna is deels afhankelijk van het agrarisch gebied voor hun voortbestaan. Een meer natuurinclusieve manier van agrarisch ondernemen levert een belangrijke bijdrage aan de instandhouding en versterking van de Nederlandse biodiversiteit.

Het [subsiestelsel Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer](#) (ANLb) is een belangrijk onderdeel binnen de groenblauwe architectuur van het Nationaal Strategisch Plan, dat erop gericht is om via grondgebonden maatregelen de biodiversiteit en het landschap te versterken buiten het NNN. Daarnaast ondersteunt het ANLb ook de veranderende landbouw naar een meer natuurinclusieve en duurzame manier van agrarisch ondernemen. Het ANLb wordt mede gefinancierd door de EU via het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB).

In 2023 is gestart met de uitvoering van het [Nationaal Strategisch Plan GLB](#) (GLB-NSP) voor de periode van 2023 t/m 2027 en zijn de eerste ANLb-gebiedsaanvragen van agrarische collectieven door de provincies beschikt. Er zijn daarbij landelijke afspraken gemaakt over de inhoudelijke en financiële kaders en randvoor-

waarden qua leefgebieden en de (deels) nieuwe categorieën ‘water’ en ‘klimaat’. In 2024 is het ANLb-beheer uitgebreid volgens de in 2023 ingediende en beschikte uitbreidingsaanvragen. In 2024 is wederom een aanvullende openstelling door een aantal provincies georganiseerd voor het beheerjaar 2025. Door de stapsgewijze inzet van het beschikbare budget hebben de collectieven de afgelopen twee jaar kunnen groeien in aantal deelnemers en in areaal.

Toename areaal ANLb

In 2024 nam de oppervlakte agrarisch natuur- en landschapsbeheer in Nederland toe met ruim 5.000 hectare ten opzichte van 2023. In totaal is 122.238 hectare onder beheer. Dit is 6,8% van het totale areaal landbouwgrond. In 2024 is € 121,3 miljoen subsidie aan de agrarische collectieven verstrekt. Dit is ca. € 4,5 miljoen meer dan in 2023. Zie figuur 13.

Het ANLb is per 1 januari 2023 gewijzigd. De leefgebieden ‘droge dooradering’ en ‘natte dooradering’ zijn samengevoegd tot leefgebied ‘dooradering’. De categorie ‘klimaat’ is toegevoegd om sterker op klimaatbeheermaatregelen in te kunnen zetten die tot doel hebben om CO₂ beter vast te leggen, broeikasgassen te verminderen en water beter vast te houden of af te voeren. Deze doelstelling is opgesplitst in klimaatmitigatie en klimaatadaptatie.

Uit de afgesloten contracten in 2023 en 2024 blijkt dat de maatregel ‘CO₂ vastleggen in de bodem’ door deelnemende boeren vooral wordt uitgevoerd binnen de categorie klimaat. Binnen de categorie water wordt voornamelijk ingezet op verbrede randen om de oppervlaktewaterkwaliteit te verbeteren. Deze randen dragen ook bij aan biodiversiteitsherstel en het vergroten van de groenblauwe dooradering.

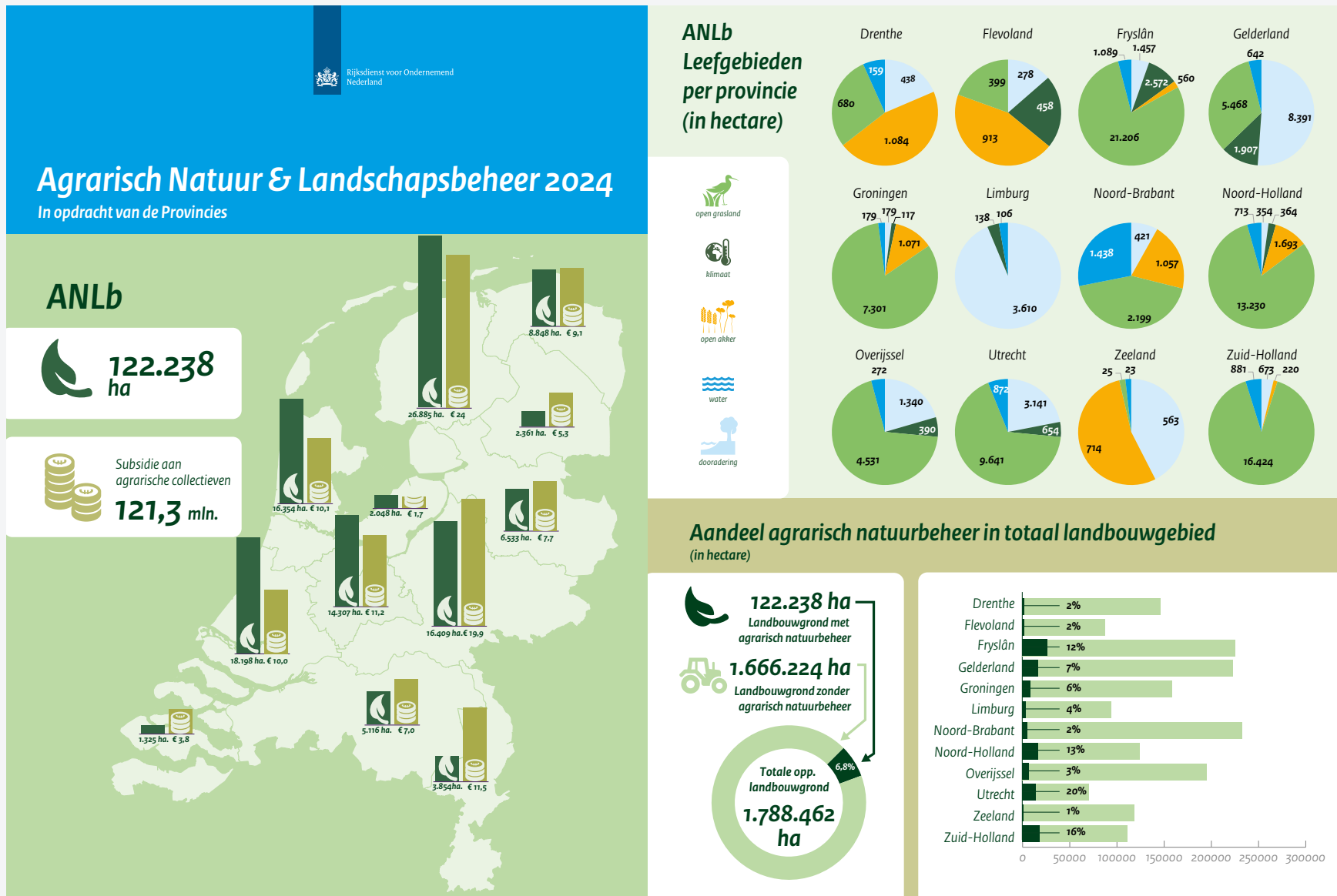
Ecologische evaluatie ANLb

Wageningen University & Research (WUR) heeft in 2024 onderzocht wat de ecologische effecten zijn van het ANLb stelsel in de periode 2016 tot en met 2022. Het rapport is begin 2025 gepubliceerd. De ecologische evaluatie is een vervolg op de in 2021 uitgevoerde tussenevaluatie van het nieuwe stelsel ANLb.

In de tussenevaluatie, die specifiek gericht was op de uitvoering door de verschillende partijen, werd geconcludeerd dat het stelsel goed functioneert, maar er konden nog geen conclusies worden getrokken over de ecologische effectiviteit. Daarvoor waren destijds nog te weinig monitoringgegevens beschikbaar. Op basis van de eerste zesjaarlijkse cyclus is het nu wel mogelijk.

De conclusies en aanbevelingen van deze ecologische evaluatie laten zien dat het ANLb kansen biedt om de dalende trend van weide- en akkervogels te keren. Stabiele tot positieve trends kunnen voor verschillende doelsoorten op gebiedsniveau worden bereikt onder voorwaarde dat er voldoende, geclusterd zwaar beheer* in een gebied wordt uitgevoerd. Toch zijn de landelijke trends sinds de invoering van het ANLb in 2016 niet significant verbeterd. Omdat er in de periode waar de evaluatie over ging maar op 2,5% van het totale landbouwareaal in Nederland zwaar ANLb-beheer lag, had het effect van het ANLb zeer groot moeten zijn om die landelijke trend te doorbreken. Er is dus veel meer en daarnaast ook meer geclusterd beheer nodig. In de evaluatie wordt gesteld dat om stabiele populaties van weidevogels te realiseren in een gebied minstens 41% van een gebied uit zwaar beheer moet bestaan; voor akkervogels ligt deze drempel op 16%.

* Met zwaar beheer wordt in het kader van de evaluatie bedoeld op beheerpakketten die meer ingrijpend zijn in de agrarische bedrijfsvoering dan legselbeheer. Denk aan plasdras, kruidenrijk grasland.

* Toelichting areaal: voor het ANLb maken de agrarische collectieven vóór het beheerjaar met de provincie afspraken over een minimum en maximum te beheren of subsidiëren areaal. Een collectief heeft de opgave om minimaal de ondergrens van deze bandbreedte te realiseren voor het ontvangen van subsidie, en krijgt maximaal het subsidiebedrag dat hoort bij de bovengrens. Maar collectieven beheren vaak een groter areaal dan de afgesproken bandbreedte. Zo creëren ze een oppervlaktebuffer voor het geval dat er beheer uitvalt, bijvoorbeeld omdat een lid van het collectief niet aan de subsidievoorwaarden kan voldoen. De infographic bevat het areaal inclusief deze oppervlaktebuffer.

Figuur 13: Een overzicht van het Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer (ANLb) in 2024 per provincie. In beeld gebracht zijn: het aantal hectares en budget (grote kaart), het areaal leefgebied (cirkeldiagrammen, zie ook toelichting rechts) en het aandeel agrarisch natuurbeheer binnen het totale agrarisch areaal.

Bron: Rijksdienst voor Ondernemend Nederland

Ook de trends voor vissen en amfibieën zijn onderzocht. De evaluatie laat zien dat het beheer van sloten en poelen tot nu toe weinig effect heeft gehad op deze soorten. Zowel in sloten met als zonder ANLb neemt de soortenrijkdom af. Dit komt onder meer door externe factoren zoals waterkwaliteit van gebiedsvreemd water en de aanwezigheid van exotische rivierkreeften. Tegelijkertijd zijn er talloze externe factoren buiten het ANLb die invloed hebben op de aantallen en trends van de doelsoorten waarbij predatie een belangrijke factor is, maar ook het monotone beheer van de bodem en de verschraving van het landschap, het weer en internationale, grensoverstijgende factoren zoals ziektes en jacht langs de trekroute.

Aanvalsplan Grutto

Met vrijgemaakte middelen van het ministerie van LNV is in 2022 gestart met de uitrol van extra en zwaar agrarisch natuur- en landschapsbeheer voor het [Aanvalsplan Grutto](#) in 13 gebieden. In dit programma wordt extra inzet gepleegd om de afname van de weidevogels, en de grutto in het bijzonder, te keren. In 2023 is het aantal gebieden met 14 uitgebreid tot in totaal 27 gebieden. In 2024 is aanvullend opengesteld om meer zwaar beheer in deze gebieden mogelijk te maken. Dit heeft in 2024 geleid tot een uitbreiding met 625 hectare zwaar beheer. Dit past in de doelstelling van het Aanvalsplan Grutto om het aantal kansgebieden stap voor stap uit te breiden naar meer dan 30 gebieden na 2027. In de aanbevelingen van de ecologische evaluatie van het ANLb uit 2025 wordt o.a. geadviseerd om gestapeld zwaar beheer voor boeren extra te vergoeden, zodat er nog meer ingezet kan worden op verbeterd doelbereik.

2.4 Natuur en water

Natuur en water zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Passende wateromstandigheden zijn een randvoorwaarde voor een gunstige staat van natuur (in het water en op het land). Maatregelen ten gunste van de waterkwaliteit en -kwantiteit hebben vaak een positief effect op de natuur en vice versa.

Er zijn diverse mogelijkheden om de ontwikkeling van natuur, de vergroting van het Natuurnetwerk Nederland en de aanpak van de Natura 2000-gebieden optimaal te combineren met verbetering van de condities van de kwantiteit en de kwaliteit van het water. Vaak zijn de waterkwaliteit en -kwantiteit in een Natura 2000-gebied randvoorwaarden voor het behalen van de Vogel- en Habitatrictlijn doelen.

Het nemen van watermaatregelen zijn hiermee een belangrijke manier om de Europees wettelijke opgave te halen. En er zijn diverse mogelijkheden om de ontwikkeling van ecologisch goed functionerende oppervlaktewateren en de ontwikkeling van duurzaam grondwaterbeheer te combineren met de verbeteringsopgaven voor een gunstige staat van natuur, waaronder via toepassing van Nature-based Solutions (NbS). Opgaven waarbij maatregelen ten behoeve van waterdoelen en natuurdoelen kunnen en worden gecombineerd zijn bijvoorbeeld:

- [Kaderrichtlijn Water](#) (KRW) Ecologische waterkwaliteit oppervlaktewateren, duurzaam grondwaterbeheer en passende wateromstandigheden voor beschermde gebieden, waaronder de Natura2000-gebieden.
- [Kaderrichtlijn Mariene Strategie](#) (KRM) Omwille van het te verduurzamen ecosysteem Noordzee zijn ook maatregelen nodig in de overgangswateren die de KRW noemt: Waddenzee en Zeeuwse bekkens
- [Vogel- en Habitatrictlijn](#): gunstige staat van instandhouding soorten en habitattypen

- [Verdrogingsbestrijding](#)
- Remmen [bodemdaling](#) (onder andere in veengebieden)
- Klimaatverandering via onder andere de Nationale Adaptie-klimaatstrategie (NAS) en Actieprogramma's klimaatadaptatie landbouw en natuur.
- [GLB-NSP](#): vanaf 2023 is het Leefgebied Klimaat toegevoegd aan het ANLb, waarin ook beheerpakketten voor waterdoelen zijn verwerkt

Het jaar 2024 was net als 2023 bovengemiddeld warm en nat. Er was geen sprake van droogte. In het voorjaar was er op meerdere plaatsen zelfs sprake van overlast door een hoge grondwaterstand. Bijvoorbeeld in de duinen en binnenduintrand. 2024 laat wederom zien dat weersextremen door klimaatverandering steeds groter worden. Om deze extremen op te kunnen vangen, zijn er maatregelen nodig op het gebied van water en natuur, zoals vergroting van de sponswerking van de bodem en meer retentiegebieden voor water.

In verschillende programma's hebben Rijk, provincies en waterschappen uitgewerkt hoe zij omgaan met de uitdagingen op het gebied van water:

- [Nationaal Water Programma 2022-2027](#), vastgesteld op 18 maart 2022 (inclusief [KRW-stroomgebiedbeheerplannen](#), waterveiligheid en zoetwaterbeschikbaarheid via [Deltaprogramma](#))
- [Regionaal waterprogramma 2022 - 2027](#)
- Waterbeheerprogramma's van de waterschappen
- [Programmatische Aanpak Grote Wateren 2018-2050](#) (PAGW) Drie tranches aan projecten zijn geprogrammeerd.
- Integraal Riviermanagement, nu [Ruimte voor de Rivier 2.0](#)
- [Programma Natuur 2021-2030](#) (gaat ook over hydrologische maatregelen)
- Agenda Natuurinclusief en Collectief Natuurinclusie

2.5 Agenda Natuurinclusief

De Agenda Natuurinclusief is het antwoord op twee hoofdambities uit het Natuurpact, namelijk het versterken van de maatschappelijke betrokkenheid bij natuur en het versterken van de verbinding tussen natuur en economie, en wil zorgen dat we in 2050 een natuurinclusieve samenleving zijn. Rijk, provincies, VNG en UvW werken samen met het [Collectief Natuurinclusief](#) aan de [Agenda Natuurinclusief 2.0](#). In het Collectief realiseren 10 domeinen de acties vanuit de Agenda. Zo wordt over de gehele breedte ingezet op een samenleving waarin natuur verbonden is met economie en maatschappij en waarin wonen, werken en recreëren natuurinclusief plaatsvindt.

In navolging op de Agenda Natuurinclusief 1.0, werd in 2023 de Agenda Natuurinclusief 2.0 opgesteld. Deze is gemaakt door Collectief Natuurinclusief, groene koplopers van bedrijven, maatschappelijke organisaties, burgerinitiatieven, kennisinstellingen, jongeren en overheden. De Agenda Natuurinclusief 2.0 bevat gezamenlijke ambities, acties en groeiprojecten en ambities en acties per domein voor de periode 2024-2026. Daarmee willen de organisaties een natuurinclusieve samenleving versterken en versnellen en zo de natuur verweven in onze woon-, werk- en leefomgeving en in al ons handelen.

Eind 2023 overhandigde Ambassadeur Natuurinclusief André van der Zande de Agenda Natuurinclusief 2.0 aan een aantal leden van de ministerraad. Rijk, provincies, gemeenten en waterschappen werden in de gelegenheid gesteld de Agenda 2.0 te steunen. Dat hebben zij begin 2024 gedaan. De provincies hebben de Agenda Natuurinclusief 2.0 positief ontvangen en zien deze als een belangrijke stap richting een natuurinclusieve samenleving. In navolging daarvan is in 2024 door de coördinatoren natuurinclusief in alle provincies gewerkt aan alle acties uit de Agenda 2.0, in samenwerking met het programmabureau en de domeinen.

Lerend netwerk vernieuwing natuurbeleid

Met de start van de decentralisatie van het Natuurbeleid (Natuurpact, 2013) is vanuit het Rijk ook ingezet op het opzetten van een lerend netwerk natuurbeleid. Dit netwerk is ook goed te gebruiken voor de Agenda Natuurinclusief. In 2024 heeft het lerend netwerk daarom een aantal bijeenkomsten georganiseerd, waarbij acties uit de Agenda 2.0 en de onderlinge relatie met de acties van de provincies centraal stonden.

Opdracht Verkenning Natuurinclusief overheden

Naar aanleiding van de appreciaties van het Rijk, de provincies, gemeenten en waterschappen heeft op 16 april 2024 een eenmalig Bestuurlijk Overleg Natuurinclusief plaatsgevonden. De vier overheden hebben daarin opdracht gegeven tot een gezamenlijke verkenning over de vragen:

1. Wat hebben de overheden, individueel en in samenhang, te organiseren, om de kansen voor een natuurinclusieve samenleving te benutten en versterken?
2. Hoe kunnen ze dit vervolgens in samenhang slim en effectief organiseren voor beleid en uitvoering?

Er zijn twee onafhankelijke verkenners aangesteld, één vanuit het Rijk en één vanuit de provincies. Eind 2024 zijn eerste werkzaamheden voor de verkenning uitgevoerd.

A photograph of two deer in a field of yellow flowers. One deer is standing and looking towards the camera, while the other is grazing. The background is a dense forest.

Natuurkwaliteit

Op verzoek van de Tweede Kamer is sinds 2021 een beknopte rapportage over natuurkwaliteit opgenomen in de Voortgangsrapportage Natuur (VRN). De natuurkwaliteit is hierin beschreven aan de hand van acht met de Tweede Kamer afgestemde indicatoren die gezamenlijk een beeld geven van de conditie (toestand en trend) van soorten en van ecosystemen. In deze 11^e VRN zijn nieuwe data beschikbaar voor alle acht indicatoren. Hierna volgt een overzicht met een toelichting op de update per indicator.

Indicatoren natuurkwaliteit

De indicatoren in de VRN geven een landelijk beeld van de natuurkwaliteit en rapporteren dus niet op provinciaal niveau of op gebiedsniveau. Voor de indicatoren is gebruikgemaakt van bestaande meetgegevens en indicatoren. Alle indicatoren zijn gepubliceerd in het openbaar toegankelijke [Compendium voor de Leefomgeving \(CLO\)](#).

Beschrijving natuurindicatoren en natuurkwaliteit

Hieronder zijn de acht indicatoren weergegeven. De figuren geven de toestand en de trend weer van soorten en ecosystemen in Nederland. Daarbij maken we onderscheid tussen de soorten en habitattypen van de Vogel- en Habitatrichtlijn (deze indicatoren volgen uit onze Europese rapportageverplichtingen) en ‘alle’ soorten en ‘alle’ ecosystemen. Er zijn namelijk meer soorten en ecosystemen waar we beleid voor maken en beheer voor uitvoeren.

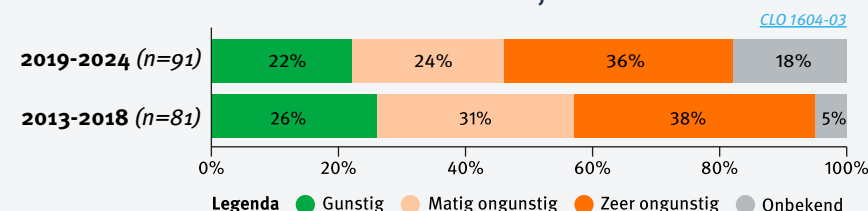
Daarom gebruiken we ook indicatoren die de toestand en trends beschrijven van ‘alle’ soorten en ‘alle’ ecosystemen; dat wil zeggen alle soorten en ecosystemen waarvoor voldoende en betrouwbare monitoringgegevens beschikbaar zijn. De linkjes bij de indicatoren in de figuren verwijzen naar de officiële databron waar de indicator op is gebaseerd.

Indicator 1: Toestand habitatrichtlijnsoorten

Indicator 1 (figuur 14.1) geeft voor de 91 habitatrichtlijnsoorten (HR-soorten) die in Nederland voorkomen aan hoeveel procent landelijk in een gunstige, matig ongunstige of zeer ongunstige staat van instandhouding (Svl) verkeert. Eens in de zes jaar bepalen we de landelijke Svl voor de HR-rapportage aan de Europese Commissie (EC). De percentages voor deze indicator passen we daarom niet jaarlijks aan. In 2025 is een update over de periode 2019-2024 gerapporteerd aan de EC. Alle vogels ontbreken in deze indicator, omdat daarvoor geen Svl aan de EC hoeft te worden gerapporteerd.

INDICATOR 1

Toestand habitatrichtlijnsoorten

Figuur 14.1: Toestand habitatrichtlijnsoorten - Staat van instandhouding

Bron: 2019-2024 Vogel- en habitatrichtlijnrapportage 2025 (in prep.)

Het aantal soorten in de update is met 10 toegenomen (van 81 naar 91 soorten), omdat negen soorten de afgelopen jaren nieuw in Nederland zijn aangetroffen (denk aan de wolf en aan de sierlijke witsnuitlibel) en omdat ‘rivierdonderpad (inclusief beekdonderpad)’ uit de vorige rapportage 2013-2018 in de update (2019-2024) is opgesplitst in ‘rivierdonderpad’ en ‘beekdonderpad’.

Voor 20 (22%) van de 91 HR-soorten is over de periode 2019-2024 een landelijk gunstige Svl gerapporteerd. De staat van instandhouding van 55 (60%) van de 91 in Nederland voorkomende habitatrichtlijnsoorten is in de periode 2019-2024 matig dan wel zeer ongunstig. Ten opzichte van de periode 2013-2018 is het nog verder verslechterd (toen 56 van de 81). Voor 16 (18%) van de 91 soorten kan de Svl (nog) niet berekend worden. Zes van deze 16 soorten zijn de afgelopen periode (2019-2024) nieuw aangetroffen in Nederland.

Indicator 2: Toestand 'alle' soorten

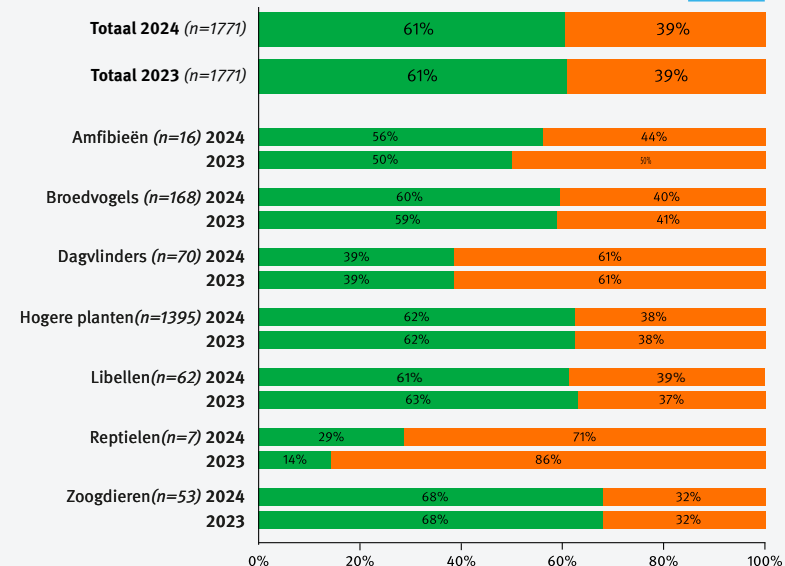
Indicator 2 (figuur 14.2) laat zien hoeveel van de Nederlandse soorten, waar voldoende informatie over beschikbaar is, op een Rode Lijst zouden komen te staan, en zo ja, in welke categorie. Er zijn in totaal negentien Rode Lijsten. Hiervan berekent het CBS voor een vaste set van 1.771 soorten uit zeven soortgroepen jaarlijks het percentage soorten met een bedreigde status volgens de Rode Lijst Methodiek (zie ook paragraaf 2.2 van deze VRN). Dat percentage is opgenomen in indicator 2.

Het percentage bedreigde soorten blijft al jaren stabiel: rond 39%. In 2024 is er volgens deze methodiek ten opzichte van 2023 één soort van de 1.771 soorten op de lijst 'bedreigd' bijgekomen (van 690 naar 691 soorten). De verschillende groepen van soorten laten duidelijke verschillen zien in de toestand ten opzichte van elkaar. Zo wordt 61% van de dagvlinders (31 van de 51 soorten) en 71% van de reptielen (5 van de 7 soorten) bedreigd.

INDICATOR 2 Toestand 'alle' soorten

[CLO 1521-17](#)

Figuur 14.2: Toestand 'alle' soorten

Indicator 3: Trend habitat- en vogelrichtlijnsoorten

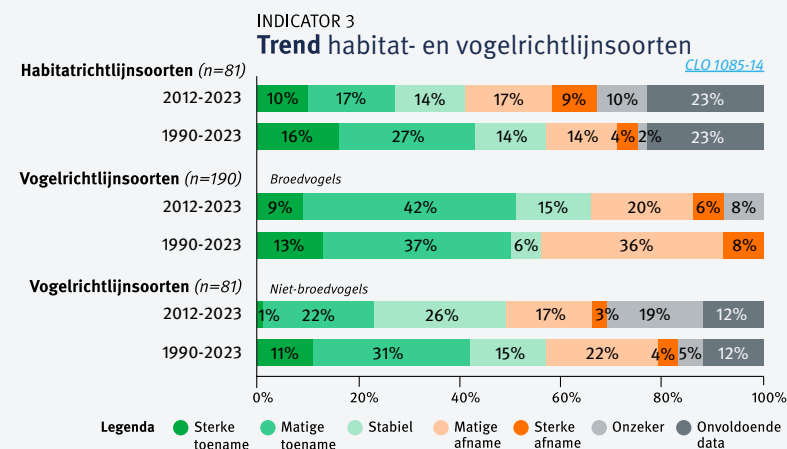
Indicator 3 (figuur 14.3) toont de trend van alle habitat- en vogelrichtlijnsoorten en laat zien hoeveel soorten in aantallen toenemen, afnemen of stabiel zijn of waarvan de trend niet berekend kan worden. Het gaat daarbij om 81 habitatrichtlijnsoorten, 190 soorten broedvogels en 81 soorten niet-broedvogels (overwinteraars en doortrekkers) van de Vogelrichtlijn. Hiervan zijn de percentages afzonderlijk weergegeven over twee perioden. Deze trends worden eenmaal in de zes jaar gerapporteerd aan de Europese Commissie (EC). Het CBS berekent deze indicator echter jaarlijks op basis van gegevens van het Netwerk Ecologische Monitoring (NEM). In 2025 is een update over de periode 2019-2024 gerapporteerd aan de EC. Zoals vermeld bij indicator 1 zijn in deze EU-rapportage 91 HR-soorten opgenomen in plaats van 81. In de volgende VRN wordt daarom hier ook de trend opgenomen van deze 91 soorten. Voor het eerst in deze VRN heeft het CBS de categorie ‘stabiel/onzeker’ verder opgesplitst in twee categorieën: ‘stabiel’ en ‘onzeker’.

Uit de update van deze indicator blijkt dat van de 81 habitatrichtlijnsoorten over de periode 1990-2023 (lange termijn) 35 soorten (43%) een toenemende trend kenden en 11 soorten (14%) stabiel bleven. Bij een kleiner deel van deze habitatrichtlijnsoorten (14 soorten) was sprake van een sterke (3 soorten, 4%) dan wel een matige (11 soorten, 14%) afname. Van 2 soorten (2%) is de trend onzeker en van 19 soorten (23%) is de trend (nog) onbekend vanwege onvoldoende data. Dit beeld is vergelijkbaar met het beeld uit de vorige VRN. De trend over de periode 2012-2023 (korte termijn) geeft een iets ander beeld, namelijk een toename bij 22 soorten en een afname bij 21 soorten. Van 11 soorten is de trend stabiel en van 8 soorten is de trend (nog) onbekend vanwege onvoldoende data. Dat is ook vergelijkbaar met de vorige VRN.

Verder blijkt uit de update van deze indicator, dat 98 soorten (52%) van de 190 broedvogels van de Vogelrichtlijn op korte ter-

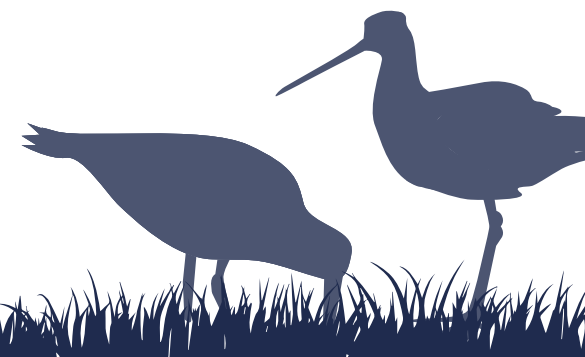
mijn (2012-2023) een toenemende trend hebben en 48 soorten (25%) een afnemende trend. Op de lange termijn (1990-2023) zijn dat 94 soorten met een toenemende trend en 84 soorten met een afnemende trend.

In de trends van de niet-broedvogels van de Vogelrichtlijn (totaal 81 soorten) zien we slechts kleine verschillen ten opzichte van vorig jaar. Op de korte termijn kennen 19 soorten (23%) een toename in aantallen, 16 soorten (20%) een afname en zijn 21 soorten (26%) stabiel. Van 25 soorten (31%) is de trend onzeker of is er onvoldoende data beschikbaar om een trend te berekenen. Op lange termijn zijn de trends iets positiever. Van de 81 soorten hebben daar 34 soorten (42%) een positieve trend, 21 soorten (26%) een negatieve trend en zijn 18 soorten (22%) stabiel. Van 14 soorten is de trend onzeker of is er onvoldoende data beschikbaar om een trend te berekenen.

Figuur 14.3: Trend habitat- en vogelrichtlijnsoorten

NB Niet van alle soorten is de beschouwde periode exact gelijk aan 1990-2023: CLO 1085-13.

Indicator 4: Trend 'alle' soorten

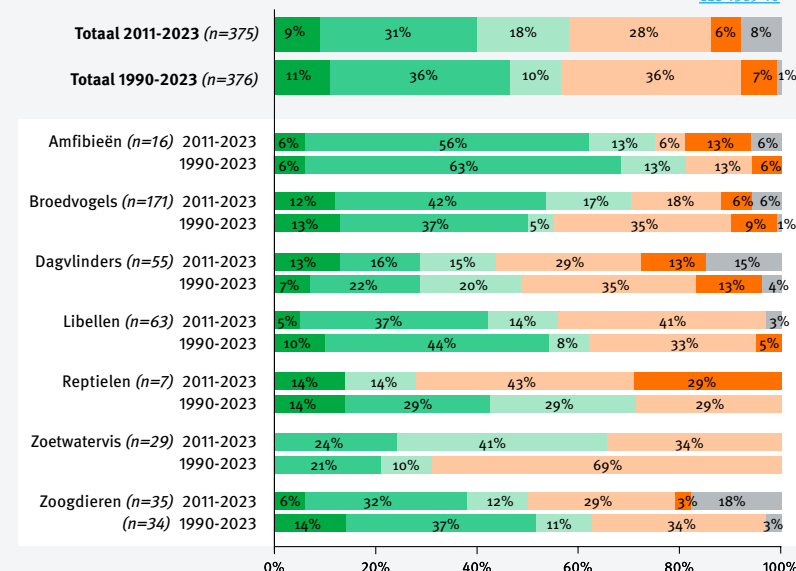
Het CBS berekent jaarlijks voor deze indicator (Living Planet Index) de trend van in totaal 376 inheemse, in Nederland voorkomende soorten inclusief habitat- en vogelrichtlijnsoorten die binnen het NEM gevolgd kunnen worden (zie kadertekst). Het totale aantal in Nederland voorkomende soorten ligt veel hoger. Deze 376 soorten zijn verdeeld over de soortgroepen amfibieën, broedvogels, dagvlinders, libellen, reptielen, zoetwatervissen en zoogdieren.

Als we kijken naar de nieuwe update van de trends (indicator 4, zie figuur 14.4) van deze 376 soorten in de periode 1990-2023, dan is het aantal soorten dat vooruitgaat afgenomen van 179 naar 175 (47%) en het aantal soorten dat achteruitgaat toegenomen van 152 naar 161 soorten (43%). Van de overige soorten bleven er 36 stabiel (10%) en kenden er 4 een onzekere trend (1%). Vooral libellen, amfibieën en zoogdieren namen toe, dagvlinders gingen achteruit.

In de afgelopen 12 jaar (2011-2023) zijn er 149 (40%) van de 375 soorten in aantallen vooruitgegaan, 126 (34%) achteruit en 69 (18%) zijn stabiel. Van 31 soorten (8%) is de trend onzeker.

INDICATOR 4 Trend 'alle' soorten

CLO 1569-10

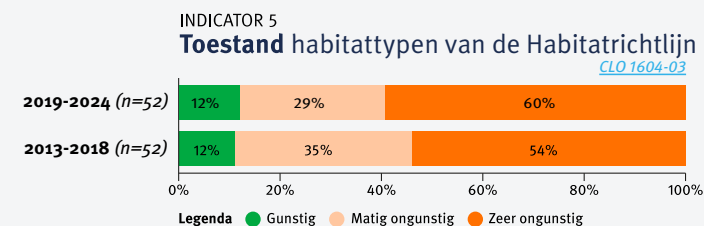
Figuur 14.4: Trend 'alle' soorten

Indicator 5: Toestand habitattypen van de Habitatrichtlijn

In Nederland komen in totaal 52 habitattypen van de Habitatrichtlijn voor (bijvoorbeeld duinbossen of blauwgraslanden). Deze zijn wettelijk beschermd. De staat van instandhouding (Svl) van deze habitattypen is over het algemeen ongunstig.

De update over de periode 2019-2024 (figuur 14.5) laat zien dat nog steeds slechts 6 van de 52 habitattypen (12%) landelijk in een gunstige staat van instandhouding (Svl) verkeren. Voor de andere 46 habitattypen is de Svl nog steeds ongunstig. Voor 15 habitattypen is deze matig ongunstig (29%) en voor 31 (60%) zeer ongunstig. Drie habitattypen zijn ten opzichte van de vorige periode (2013-2018) verschoven van matig ongunstig naar zeer ongunstig. Hierdoor is de gemiddelde Svl licht afgenomen. Let wel, dit gaat over het aantal habitattypen en niet over de oppervlakte van deze habitattypen.

Figuur 14.5: Toestand habitattypen van de Habitatrichtlijn - Staat van instandhouding
Bron: 2019-2024 Vogel- en habitatrichtlijnrapportage 2025 (in prep.)

Indicator 6: Toestand 'alle' ecosystemen

Voor de beschrijving van de toestand van 'alle' ecosystemen onderscheiden we vijf verschillende ecosystemen landnatuur: bos, (half)natuurlijk grasland, heide, open duin en moeras. Ieder ecosysteem is een optelling van een aantal Index NL-beheertypen, op basis waarvan de beheersubsidie in het kader van het Subsidieverordening Natuur en Landschap (SVNL) wordt toegekend. De toestand van de ecosysteemkwaliteit is bepaald aan de hand van het aantal 'kwalificerende soorten' van 82 soorten broedvogels en 38 soorten dagvlinders per ecosystemetype. Het aantal aange troffen (of aanvullend geschatte) kwalificerende soorten bepaalt de kwaliteitsklasse. De aanname is dat een hoger aantal soorten een hogere kwaliteit betekent. Hierbij is dus geen rekening gehouden met andere kwaliteitsfactoren, zoals bijvoorbeeld de vitaliteit van bomen.

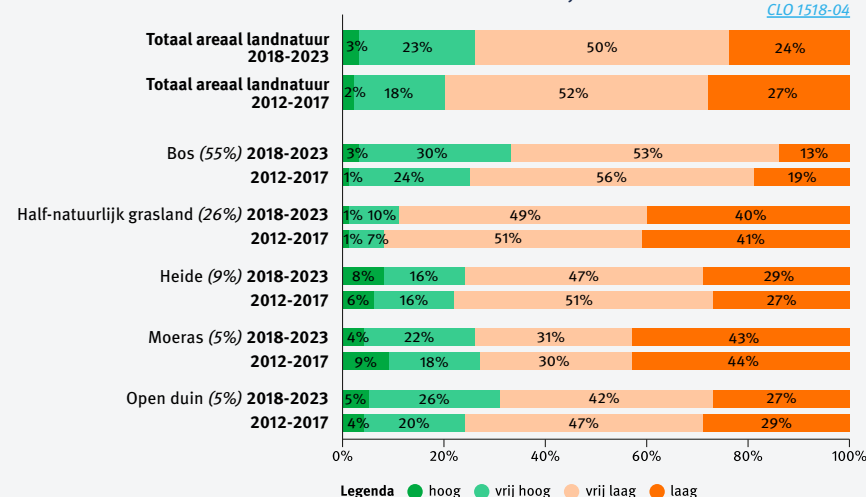
De update van deze indicator over de periode 2018-2023 (figuur 14.6) door het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) laat zien dat in 26% van het totale areaal aan landnatuur de ecosysteemkwaliteit (op basis van de broedvogels en de dagvlinders) vrij hoog tot hoog is. Daarentegen heeft 74% een vrij lage tot lage ecosystemekwaliteit.

Bos gevolgd door open duin hebben het grootste oppervlakte-aandeel (bos 55% en open duin 5% van het totale areaal) met relatief veel kwalificerende soorten en hebben dus een relatief hoge kwaliteit. Deze gebieden hebben dus nog het meest van hun kwaliteit in broedvogels en dagvlinders kunnen behouden of weer ontwikkeld. In de ecosystemetypen (half)natuurlijk grasland (26%) en heide (9%) komen veelal weinig kwalificerende soorten voor en hebben daarom dus een relatief lage kwaliteit.

INDICATOR 6

Toestand 'alle' ecosystemen

[CLO 1518-04](#)

Figuur 14.6: Toestand 'alle' ecosystemen - Ecosysteemkwaliteit

Indicator 7: Trend habitattypen van de Habitatrichtlijn

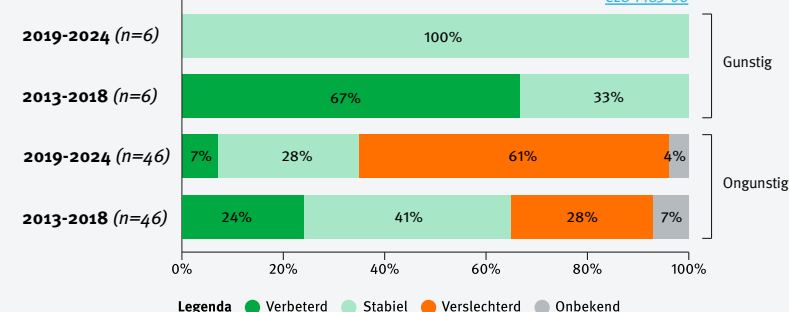
Van de 52 in Nederland voorkomende habitattypen verkeren er 46 in een ongunstige staat van instandhouding (zie indicator 5). Om inzicht te krijgen hoe deze 46 habitattypen zich ontwikkelen, is gekeken naar de aan de EC gerapporteerde 'trends staat van instandhouding'. De update van indicator 7 (figuur 14.7) laat zien dat 3 (7%) van de 46 habitattypen met een ongunstige SvI verbeterd zijn. Tegelijkertijd is er bij 28 habitattypen (61%) sprake van een verdere verslechtering. Van de overige 15 habitattypen bleven er 13 stabiel en hadden 2 een onbekende trend. Deze cijfers over de afgelopen periode (2019-2024) laten bij de 46 habitattypen die al in ongunstige staat van instandhouding verkeren een negatieve ontwikkeling zien ten opzichte van de periode 2011-2017.

Zes van de 52 habitattypen verkeren in een gunstige SvI. De trend voor deze 6 habitattypen is stabiel.

INDICATOR 7

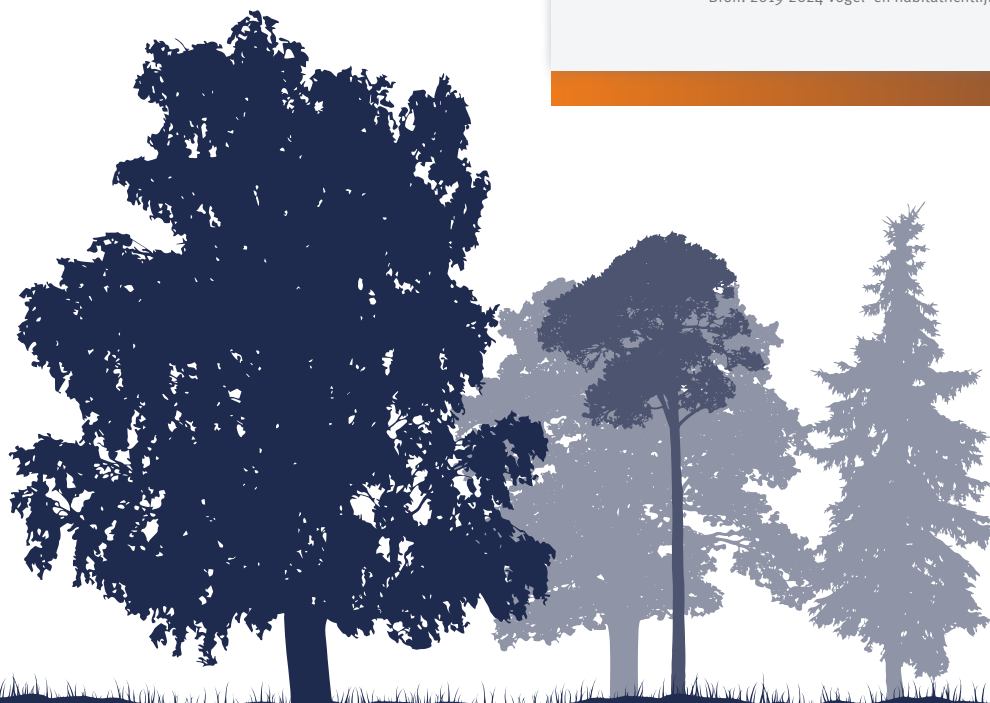
Trend habitattypen van de Habitatrichtlijn

CLO 1483-06

Figuur 14.7: Trend habitattypen van de Habitatrichtlijn - Trend habitattypen in gunstige en ongunstige staat van instandhouding

Bron: 2019-2024 Vogel- en habitatrichtlijnrapportage 2025 (in prep.)

Indicator 8: Verandering in toestand 'alle' ecosystemen (nieuw in 11^e VRN)

Met een update van indicator 6 (periode 2018-2023) heeft het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) ook een vergelijking gemaakt met de periode 2011-2017, zoals indicator 8 laat zien. Omdat dit de eerste keer is, spreken we van een verandering (vergelijking van twee periodes) en nog niet van een trend (langjarig analyse).

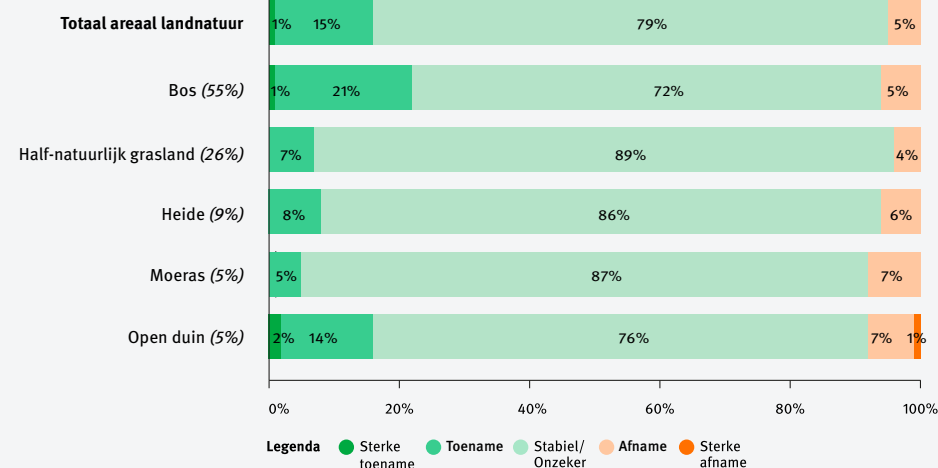
De belangrijkste conclusie uit deze indicator (zie figuur 14.8) is dat over het algemeen de ecosysteemkwaliteit op basis van broedvogels en dagvlinders voor het grootste deel van het areaal landnatuur (79%) stabiel is (of het nu een hoge of een lage ecosysteemkwaliteit heeft). Het areaal landnatuur waarin de ecosysteemkwaliteit toeneemt (16%) is groter dan het areaal waarin deze afneemt (5%) en dat wordt voornamelijk veroorzaakt door het relatief grote aandeel bos (55%) dat in kwaliteit op basis van broedvogels en dagvlinders toeneemt. Het grote aandeel bos weegt door in de kwaliteit van alle ecosysteemtypen.

Omdat bossen gemiddeld ouder worden, er meer variatie in bosstructuur en boomsoortensamenstelling ontstaat, en er tegenwoordig meer dood hout in het bos achterblijft, worden bossen een geschikt leefgebied voor meer soorten broedvogels en dagvlinders en neemt de ecosysteemkwaliteit van bossen toe.

INDICATOR 8

Toestand verandering toestand 'alle' ecosystemen

CLO 1518-04

Figuur 14.8: Verandering in toestand 'alle' ecosystemen - Verandering in ecosysteemkwaliteit

NADERE TOELICHTING MONITORING EN BEOORDELING NATUURKWALITEIT

Het onderdeel natuurkwaliteit in deze VRN is sinds 2021 op verzoek van de Tweede Kamer aan de hand van acht indicatoren beschreven. Het is dus geenszins bedoeld als een alomvattend overzicht van natuurkwaliteit, laat staan van alle natuurmonitoring in Nederland.

In aanvulling hierop beschrijven we hieronder welke monitoring van natuurkwaliteit grofweg in Nederland plaatsvindt en hoe deze gegevens gebruikt worden om natuurkwaliteit te beoordelen.

Monitoring natuurkwaliteit

De monitoring van de natuurkwaliteit in Nederland vindt hoofdzakelijk plaats via drie sporen voor zowel soorten als ecosystemen.

- Het eerste spoor is via het [Netwerk Ecologische Monitoring \(NEM\)](#), waarbij soortenorganisaties samenwerken met het Rijk en de provincies. Samen met tienduizenden vrijwilligers zorgen zij jaarlijks voor de monitoring van soorten [in de verschillende meetnetten](#);
- Het tweede spoor is de monitoring door de natuurbeherende organisaties in het kader van de provinciale Subsidieverordening Natuur en Landschap ([SVNL](#)) voor zowel soorten als ecosystemen;
- Het derde spoor is aanvullende monitoring door de provincies en Rijk in en buiten Natura 2000-gebieden voor zowel soorten als ecosystemen vanuit de Vogel- en Habitatrichtlijn-doelen, mede afhankelijk wat hierover is vastgelegd in de Natura 2000-beheerplannen.

De natuurkwaliteitsindicatoren in de VRN worden op basis van deze monitoringsgegevens berekend door het CBS en door het PBL en gepubliceerd op het [Compendium voor de Leefomgeving](#).

De monitoring wordt in het algemeen uitgevoerd met gestandaardiseerde meetnetten en meetprotocollen, waardoor de monitoring op een objectieve wijze plaatsvindt. In dat kader vindt ook de validatie van de waarnemingen (meetgegevens) plaats, waardoor toestand en trends van soorten en ecosystemen op een betrouwbare wijze bepaald kunnen worden.

De monitoringsgegevens komen gevalideerd beschikbaar via de Nationale Database Flora en Fauna ([NDFF](#)) en de Nationale Database Vegetatie- en Habitattypenkartering ([NDVH](#)).

Beoordeling natuurkwaliteit

Op basis van deze monitoringsgegevens en via de '[Werkwijze monitoring en beoordeling Natuurnetwerk en Natura2000](#)' vindt een beoordeling van de natuurkwaliteit plaats per gebied. De voor SVNL gecertificeerde natuurbeheerders geven hier per gebied invulling aan (interne kwaliteitscyclus). Provincies nemen per beoordelingsgebied eens per zes jaar het initiatief tot de zogenaamde 'goede gesprekken' met de beheerders over de kwaliteit en de ambities van het Natuurnetwerk Nederland (NNN). De beoordeling via deze werkwijze is niet ontworpen om een landsdekkend beeld van de kwaliteit van de natuur te geven.

Daarnaast is er bijzondere aandacht voor de kwaliteit van Natura 2000-gebieden en de VHR-doelen waarvoor deze zijn aangewezen. Na afloop van ieder Natura 2000-beheerplan (na zes jaar) worden deze kwaliteit en deze doelen beoordeeld en geëvalueerd als input voor een nieuw beheerplan (weer voor zes jaar). Voor de stikstofgevoelige Natura 2000-gebieden hebben provincies in het kader van het NPLG daarnaast natuurdoelanalyses ([NDA](#)) opgesteld waarin de actuele staat van de instandhoudingsdoelen staat beschreven. Deze NDA's zijn getoetst door de [Ecologische Autoriteit](#).

Rijksonderdelen natuurbeleid

Het Rijk heeft voor bepaalde onderwerpen een specifieke verantwoordelijkheid voor het natuurbeleid en de uitvoering ervan. De voortgang bespreken we in dit hoofdstuk. Aan de orde komen: de rijkswateren (4.1), Caribisch Nederland (4.2) en ontsnippering rijksinfrastructuur (4.3).

4.1 Rijkswateren

Het Rijk is systeemverantwoordelijk voor de natuur in de rijkswateren: de Noordzee, de Waddenzee, de Eems-Dollard, het IJssel-meergebied, de Zuidwestelijke Delta en de grote rivieren. In totaal gaat het om meer dan zes miljoen hectare. Hierbinnen is het Rijk verantwoordelijk voor de realisatie van de natuurdoelen die zijn geformuleerd op grond van de Kaderrichtlijn Water (KRW), de Kaderrichtlijn Mariene Strategie (KRM) en de Vogel- en Habitatrichtlijn. Provincies zijn verantwoordelijk voor de realisatie en het beheer van natuur in de niet-rijkswateren en in Staatsbosbeheer-eigendommen binnen de rijkswateren.

De minister van Infrastructuur en Waterstaat rapporteert jaarlijks aan de Tweede Kamer over de voortgang van het waterbeleid met de rapportage [‘De Staat van ons Water’](#). Het betreft een gezamenlijke rapportage van het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat, de Unie van Waterschappen, de Vereniging van Waterbedrijven in Nederland, het Interprovinciaal Overleg en de Vereniging van Nederlandse Gemeenten. Voor aanvullende informatie op deze VRN over de voortgang van waterprojecten in 2024 verwijzen we naar deze rapportage.

Begrenzing rijkswateren en overlap met NNN

Uit figuur 11 blijkt dat de rijkswateren en het NNN elkaar overlappen (322.044 ha), onder andere in de Waddenzee in de provincies Fryslân en Groningen). De overlapgebieden maken weliswaar beleidsmatig onderdeel uit van het NNN, echter in de rijkswateren is het beschermingsregime van het NNN niet van toepassing (zie artikel 7.5 Besluit Kwaliteit Leefomgeving). Rijk en provincies hebben een analyse afgerond naar de omvang van de overlap en de redenen hierachter. Zij overleggen op dit moment hoe we hier in de toekomst mee om kunnen gaan, op een manier die zoveel mogelijk recht doet aan de belangen van alle betrokken partijen.

Totstandkoming projecten

De projecten in de rijkswateren komen voort uit diverse visies, meerjarige programma's, strategieën en besluiten. Het werkingsgebied, de onderwerpen en termijnen verschillen per rijkswater en komen over het algemeen tot stand na een uitgebreid bestuurlijk en politiek traject.

Programmatische Aanpak Grote Wateren

Een voorbeeld van een dergelijk programma is de [Programmatische Aanpak Grote Wateren](#) (PAGW). De PAGW streeft naar toekomstbestendige grote wateren waar ecologische waterkwaliteit en hoogwaardige natuur goed samengaan met een krachtige economie in 2050. Dit doet PAGW door systeemmaatregelen te treffen waarmee de omstandigheden worden gecreëerd waaronder de ecologische waterkwaliteit en de natuur verbetert. Met deze verbeteringen draagt PAGW bij aan de doelen voor Natura 2000 en KRW.

Overzicht van de voortgang

Het Rijk voert in de rijkswateren een groot aantal projecten uit voor behoud, herstel en ontwikkeling van de natuur. Door de lange doorlooptijd van de meeste projecten ronden we jaarlijks een aantal ervan af. Hieronder volgt een overzicht van de voortgang van de belangrijkste projecten en acties per rijkswater in 2024.

Noordzee

Het [Programma Noordzee 2022-2027](#) richt zich op een duurzaam en veilig gebruik van de Noordzee dat bijdraagt aan de maatschappelijke, economische en ecologische doelstellingen van Nederland. Het Rijk stelt hiermee de kaders voor zowel ruimtelijk gebruik van de Noordzee in relatie tot de toestand van het mariene ecosysteem als voor het beleid gericht op het verbeteren van de milieutoestand. Voor het mariene ecosysteem zijn onder andere maatregelen afgesproken in het [Noordzeeakkoord](#) over gebiedsbescherming en soortenbescherming.

- In opvolging van reeds getroffen instandhoudingsmaatregelen is een aanvullende gezamenlijke aanbeveling om instandhoudingsmaatregelen te treffen in 6 natuurgebieden ingediend bij de Europese Commissie (EC). Naar verwachting volgt wetgeving in 2026.
- De Natuurherstelverordening is aangenomen door de EC en er is marien onderzoek naar de vereisten uit de Natuurherstelverordening uitgezet.
- Er is een plan van aanpak gedeeld met de Tweede Kamer over uitvoering Natuurcompensatie Voordelta.
- Programma Natuurversterking Noordzee is gestart. Maatregelen zijn erop gericht om de natuur van de Noordzee te verbeteren, in aanvulling op de reeds verplichte wettelijke maatregelen om schade aan de natuur te voorkomen.
- De film [De wilde Noordzee](#) was in 2024 te zien in de bioscoop. Doel van de film is om burgers te laten zien welke natuur er aanwezig is in de internationale Noordzee.
- Er is een nieuwe samenwerkingsovereenkomst vastgesteld voor het programma [Informatiehuis Marien](#) tussen LNV, IenW en Defensie 2024 t/m 2029. Het Informatiehuis heeft als doel het ontsluiten van data over de Noordzee.
- De tweede Geïntegreerde Ministeriële Bijeenkomst van het Greater North Sea Basin Initiative (GNSBI) heeft plaatsgevonden. De conferentie bracht ministers van negen deelnemende landen samen die sectoroverschrijdende uitdagingen en kansen in het gebied van de Grote Noordzee besproken.
- Op grond van het OSPAR-verdrag inzake de bescherming van het mariene milieu in het noordoostelijk deel van de Atlantische Oceaan is een actieplan voor zeevogels vastgesteld. OSPAR is een samenvoeging van twee eerdere verdragen, gesloten in respectievelijk Oslo en Parijs. Dit actieplan draagt bij aan de Noordoost Atlantische Milieu Strategie 2030, die doelen stelt voor een gezonde oceaan.

- Voor het Vogelrichtlijngebied Bruine Bank zijn de voorbereidingen voor het beheerplan gestart en is een nadere effectanalyse uitgevoerd.
- De actualisaties van de Natura 2000-beheerplannen voor de Voordelta, Vlake van de Raan en de Noordzeekustzone zijn gestart. In 2025 zijn de eerste documenten uit dit proces gereed en wordt de Notitie Reikwijdte en Detailniveau voor het plan-MER gepubliceerd. Er zijn verschillende bijeenkomsten georganiseerd met bevoegde gezagen en stakeholders.

Waddenzee

De Waddenzee is aangewezen als Natura 2000-gebied, KRW-waterlichaam en heeft de status van werelderfgoed. Doelstelling is een duurzame bescherming en ontwikkeling van de Waddenzee als natuurgebied, behoud van het unieke open landschap en een goede ecologische toestand van het water en directe omgeving.

In de [Agenda voor het Waddengebied 2050](#) hebben overheden, natuurorganisaties, visserijorganisaties en de samenwerkende havens een gezamenlijke koers voor het Waddengebied geformuleerd. Er wordt gewerkt aan het Uitvoeringsprogramma 2021-2026 dat in februari 2023 door het Bestuurlijk Overleg Waddengebied is goedgekeurd. De eerste voortgangsrapportage is conform afspraak op 12 november 2024 gemeld aan de Tweede Kamer (TK 29 684, nr. 277). Uitgangspunt is dat de uitvoering zoveel mogelijk plaatsvindt via bestaande programma's en projecten.

- De Beheerautoriteit Waddenzee (een collectief van beheerders in de Waddenzee) werkt volgens het Integraal Beheerplan Waddenzee aan onder meer verbeteringen bij de integrale vergunningverlening, toezicht en handhaving.
- Het Ecologisch Impulspakket Waddengebied valt binnen het Europees Herstel- en Veerkrachtfonds onder de pijler van Wind op Zee. Hiermee is € 18 miljoen beschikbaar voor investeringen

in de ecologie van het Waddengebied. Bijvoorbeeld voor de implementatie van het Broedvogelactieplan ‘Wij & Wadvogels’, voor aanvullend onderzoek en monitoring van vogels (Waakvogels), voor het herstel van zoet-zout-overgangen en voor onderzoek naar ecologische effecten van klimaatverandering.

- Op basis van de evaluatie van het beheerplan Natura 2000 voor de Waddenzee werkt Rijkswaterstaat als voortouwnemer met de verantwoordelijke overheden, belanghebbenden en terreinbeheerders aan de ontwikkeling van het nieuwe beheerplan.
- In het Waddengebied wordt gewerkt aan diverse projecten bij dijkversterking, waarbij PAGW-doelen concreet worden ingevuld, zoals bij de dijkversterking Lauwersmeer-Vierhuizergat en buitendijkse slibsedimentatie in de Eems-Dollard.
- Nederland werkt samen met Duitsland en Denemarken aan de uitwerking van de Verklaring van Wilhelmshaven. Hierin geven de landen aan gezamenlijk te willen (blijven) werken aan hun ambitie om het UNESCO werelderfgoed te beschermen. In het kader van een verzoek van Unesco hebben de drie Waddenzee-landen toegezegd gezamenlijk een plan-milieueffectrapportage (plan-MER) Cumulatieve Druk Waddenzee te gaan uitvoeren.

Eems-Dollard

Eems-Dollard is aangewezen als gebied voor de Vogelrichtlijn én sinds 2017 ook voor de Habitatrichtlijn onder het Europese netwerk van beschermde Natura 2000-gebieden. Daarom is een supplement van het bestaande beheerplan Waddenzee opgesteld voor Eems-Dollard. Dit plan zal na definitieve publicatie geldig zijn voor de periode 2025-2030. Daarnaast is het natuurherstelprogramma Eems-Dollard verder uitgevoerd. Het doel hiervan is dat jaarlijks één miljoen ton slib uit de Eems-Dollard wordt onttrokken om de vertroebeling van het water terug te dringen.

Diverse pilots over het onttrekken van slib uit Eems-Dollard zijn inmiddels afgerond. We werken nu aan de opschaling van de

pilots met een nieuw te ontwikkelen tienjarig programma ‘Mee-groeiende Kust’, dat bestaat uit drie pijlers: 15 kilometer dijkversterking, 300 hectare binnendijkse slibsedimentatie en 300 hectare ophogen van landbouwgrond, alle met slib uit het estuarium. Op basis van de evaluatie van het [programma Eems-Dollard 2050](#) wordt besloten over een derde programmaperiode.

IJsselmeergebied

Met de [Gebiedsagenda IJsselmeergebied 2050](#) spannen overheden zich in om gezamenlijk te investeren in de natuur en ruimtelijke kwaliteit van het IJsselmeergebied. Een aantal belangrijke projecten voor natuurontwikkeling en vismigratie is in voorbereiding.

- Aan de Noord-Hollandse Markermeerkust versterken we de bestaande natuurwaarden met de aanleg van achteroevers, natuurvriendelijke oevers en voorzieningen van vismigratie.
- Bij de Oostvaardersoevers leggen we natte verbindingen aan naar de Oostvaardersplassen en Lepelaarsplassen en onderzoeken we hoe we deze plassen met het Markermeer kunnen verbinden. En we werken aan het versterken van de uitwisseling van nutriënten en vissen tussen de Oostvaardersplassen en het Markermeer.
- Langs de Friese IJsselmeerkust verbinden we binnendijks met buitendijks gebied via geleidelijke overgangen tussen land en water. Vooruitlopend op dit project is de ontwikkeling van een achteroever met een natuurlijk peilbeheer op de Makkumer noordwaard in een vergevorderd stadium.
- In de Wieringerhoek werken we aan het optimaliseren van de vispassage, onderzoeken we visvriendelijk spuibeheer, een veilig broedgebied voor vogels en kansen voor brakwater.
- We dragen bij aan de realisatie van de vismigratierivier nabij het Kornwerderzand. De vismigratierivier versterkt de verbinding tussen de Waddenzee en het IJsselmeergebied.

- We onderzoeken de kansen voor het realiseren van achteroevers in het IJsselmeergebied. Deze kunnen bijdragen aan een gezonde nutriëntenbalans en functioneren als paaiplaatsen voor vissen.
- Deltares, de UvA en de WUR zijn gestart met een inventarisatie van beschikbare informatie over bodemstructuur, diepte en bodemleven in het IJsselmeergebied en doen we kennis op over het functioneren van het ecosysteem onder water.
- In de zuidelijke randmeren doen we onderzoek naar kansrijke projecten die bijdragen aan het versterken van het ecosysteem.
- Vanuit het Hoogwaterbeschermingsprogramma wordt de IJsselmeerdijk tussen Lelystad en de Ketelbrug verstevigd. Hierbij wordt gebruik gemaakt van natuurvriendelijke vooroevers, die bijdragen aan de biodiversiteit en de waterkwaliteit.
- Het Natura 2000-beheerplan IJsselmeergebied is verlengd met de duur van 6 jaar.
- Er heeft een proces- en ecologische evaluatie plaatsgevonden van het lopende Natura 2000-beheerplan. Deze wordt medio 2025 afgerond, waarna gestart zal worden met de actualisatie.

Zuidwestelijke Delta

In de Zuidwestelijke Delta richten we ons onder andere op de realisatie van beperkt getij, verbetering van de waterkwaliteit en herstel van ecologisch waardevolle zandplaten:

- We onderzoeken de zoutverspreiding, visintrek en ecologische effecten van de openstelling van de Haringvlietsluizen.
- We willen de waterkwaliteit en natuur in de Grevelingen verbeteren door beperkt getij terug te brengen, als hiervoor voldoende budget beschikbaar is.
- We ontwikkelen in de pilot Welzinge en Schorerpolder (ten oosten van Vlissingen) een perspectief voor nieuwe inrichting van het gebied. Dit gebeurt met bewoners en belanghebbenden van dit gebied, waarbij de verschillende opgaven in het

gebied (klimaatbestendige natuur, landbouw en waterveiligheid) gezamenlijk worden aangepakt.

- Tot slot bereiden we zandsuppletie (extra zand spuiten of storten) voor in de Galgeplaat en in de kom van de Oosterschelde voor het leefgebied van vogels en zeehonden.
- Op basis van de evaluatie van het beheerplan Natura 2000 voor de Deltawateren werken we met de verantwoordelijke overheden, belanghebbenden en terreinbeheerders aan de ontwikkeling van de nieuwe beheerplannen. Het oorspronkelijke Natura 2000-beheerplan Deltawateren besloeg negen Natura 2000-gebieden. Bij de actualisatie wordt voor elk Natura 2000-gebied een apart beheerplan en plan-MER opgesteld. In 2025 wordt de Notitie Reikwijdte en Detailniveau voor het plan-MER gepubliceerd.

Westerschelde

Nederland en Vlaanderen hebben een verdrag over de uitvoering van de [Ontwikkelingsschets 2010 Schelde-estuarium](#). Hierin staan onder andere afspraken over de verdieping van de vaargeul in de Westerschelde en de realisatie van natuur in de riviermond: 600 hectare in Nederland, waarvan circa 300 hectare in de Hedwigepolder.

- De projecten zijn allemaal afgerond. De doelstelling van 600 hectare natuur in het Westerschelde-estuarium is hiermee gerealiseerd (zie tabel 3 Natuurherstel Westerschelde).
- In de Hedwigepolder is het op hoogte brengen van de Panoramaheuvel afgerond, zodat gestart kan worden met de bouw van een gecombineerde uitkijk- en radartoren op de Panoramaheuvel.
- De natuurmonitoring op de projecten vindt plaats volgens de voorwaarden van de betreffende natuurvergunningen. Hieruit komt naar voren dat de natuurontwikkeling volgens verwachting verloopt.

Natuurherstel Westerschelde	Oppervlak (ha)
Ontpoldering	359
Hedwigepolder	312
Zwin	12
Perkpolder	35
Gecontroleerd Gereduceerd Getij	121
Waterdunen	121
Buitendijkse Maatregelen	171
Schorverjonging Scheldedijk	10
Kwaliteitsverbetering Sieperdaschor	28
Kwaliteitsverbetering Zwin	10
Bath	27
Baalhoek	33
Knuitershoek	27
Ossenisse	26
Zimmermangeul	10
Totaal	651

Tabel 3: Realisatie van natuur in de Westerschelde in hectare.

Bron: Provincie Zeeland

Grote rivieren

In de grote rivieren is een aantal belangrijke projecten voor natuurontwikkeling in voorbereiding met de Programmatische Aanpak Grote Wateren. Deze projecten beogen een robuust ecologisch systeem in het rivierenlandschap, waar de waterkwaliteit en vele soorten van profiteren:

- In de IJssel-Vechtdelta en in de Gelderse Poort ontwikkelen we riet- en veenmoerassen, natte graslanden, ooibossen, natuurlijke oevers en geulen in de projecten Paddenpol, Ketelpolder, Perspectief IJssel Vecht Delta en Verkenning gemeenschappelijke Maas.

- In de projecten Meanderende Maas en Vierwaarden zetten we in op een combinatie van natuurontwikkeling en hoogwaterbescherming.
- Voor de Rijn-Maasmonding verkennen we maatregelen om een robuust ecologisch systeem te ontwikkelen.

We hebben gewerkt aan het definitief maken van het Natura 2000-ontwerp beheerplan Grensmaas dat medio 2025 gepubliceerd wordt Binnen het programma Ruimte voor de Rivier 2.0 (voorheen Integraal Riviermanagement) werken het Rijk, provincies, waterschappen en gemeenten de komende decennia aan een toekomstbestendig Maas- en Rijnsysteem, dat als systeem goed functioneert, meervoudig bruikbaar en duurzaam te beheren is. En dat daarnaast een (economisch) aantrekkelijk rivierengebied mogelijk maakt met een optimale balans tussen hoogwaterveiligheid, natuur en waterkwaliteit, zoetwaterbeschikbaarheid en bevaarbaarheid. Het ontwerpprogramma IRM is vastgesteld en in inspraak gebracht. Hierin is ook nieuw beleid opgenomen voor rivierbodemplugging (vastleggen van de rivierbodem op een bepaald niveau) en afvoercapaciteit.

Het programma Nadere Uitwerking Rivierengebied (NURG) - waarbij een deel van de uiterwaarden als natuur wordt ingericht - is in 2020 afgesloten, maar was toen nog niet volledig uitgevoerd. Staatsbosbeheer voert de komende jaren de resterende taakstelling van circa 800 hectare uit in samenhang met andere programma's, zoals de Programmatische Aanpak Grote Wateren of de Kaderrichtlijn Water. In 2024 is 15 hectare verworven en 0 hectare ingericht, waardoor van de opgave van 6.685 hectare nu in totaal 6.554 hectare is verworven en 6.067 hectare ingericht en in beheer is.

4.2 Caribisch Nederland

Het Rijk heeft € 35 miljoen beschikbaar gesteld voor de uitvoering van fase 1 van het [Natuur en Milieubeleidsplan Caribisch Nederland 2020-2030](#) (NMBP). Op de eilanden Bonaire, Sint-Eustatius en Saba is een programmastructuur opgezet om doelmatig en doeltreffend meerjarige maatregelen uit te voeren. Deze maatregelen zijn gericht op onder andere erosiebestrijding, herstel en behoud van habitats en soorten, verbetering van waterkwaliteit, afval- en afvalwaterbeheer, versterking van de voedselzekerheid en onderzoek en monitoring. De meeste programma's en projecten zijn inmiddels gestart.

De eerste fase van het NMBP is in 2024 geëvalueerd. Hieruit bleek dat met het NMBP een goede basis is gevormd voor de aanpak van het herstel van de natuur en het milieu in Caribisch Nederland. Er zijn goede resultaten behaald op het gebied van natuurherstel van onder andere koraal en mangroven en het aanpakken van invasieve soorten en grazers. De ingezette maatregelen hebben een vervolg nodig in fase 2 van het NMBP.

4.3 Ontsnippering Rijksinfrastructuur

Natuurgebieden in Nederland zijn de afgelopen decennia versnipperd geraakt door de aanleg van wegen, vaarwegen en spoorwegen. In het wild levende dieren zijn daardoor steeds meer vast komen te zitten in een onnatuurlijk klein leefgebied. Daarom werken Rijk en provincies samen aan natuurlijke verbindingen tussen natuurgebieden. Dit doen we met de aanleg van eco-ducten, ecoduikers, faunatunnels en makkelijk uittreedbare oevers rondom Rijksinfrastructuur. De dieren waarvoor de voorzieningen bedoeld zijn, gebruiken deze verbindingen intensief.

Het hiertoe opgestelde [Meerjarenprogramma Ontsnippering](#) (MJPO) is in 2018 afgerond. Daarna waren er nog 28 knelpunten over. Rijkswaterstaat lost deze zo efficiënt mogelijk op, in samenhang met andere maatregelen. Inmiddels zijn 19 van de 28 resterende knelpunten opgelost, waarvan 2 in 2024, te weten de brug bij Obbicht in Limburg en de Broekpolderweg in Zuid-Holland. Er resteren nu nog negen knelpunten. Hiervan zijn de uit te voeren maatregelen gekoppeld aan grote infrastructuurprojecten die nog niet in uitvoering zijn. Deze projecten lagen in 2024 onder andere stil als gevolg van de stikstofproblematiek.

Samenwerking Rijk en provincies

In dit hoofdstuk doen we verslag van vier onderwerpen waarvoor Rijk en provincies intensief samenwerken: de regeling Versneld natuurherstel (5.1), het Programma Natuur (5.2), de Landelijke Bossenstrategie (5.3) en de Nationale Parken (5.4). In het Programma Natuur richten we ons op gebieden met een te hoge stikstofdepositie. Met de Bossenstrategie werken we aan een gezond, toekomstbestendig en maatschappelijk gewaardeerd bos.

5.1 Regeling Versneld Natuurherstel

De Regeling Versneld Natuurherstel is een snelle, eenmalige impuls die bijdraagt aan hetzelfde doel als de meerjarige middelen van het Programma Natuur, namelijk natuurherstel in Natura 2000-gebieden. De maatregelen betreffen hier vooral het verwijderen van opslag, toevoegen van steenmeel, hydrologische maatregelen, begrazing, plaggen en chopperen (het machinaal afschrapen van vegetatie). Deze regeling loopt vanwege wijzigingsverzoeken tot en met 2026.

5.2 Programma Natuur

Het Programma Natuur is gericht op de realisatie van de benodigde condities voor een landelijk gunstige staat van instandhouding van Vogel- en habitatrictlijnsoorten en habitattypen in Natura 2000-gebieden en leefgebieden met een te hoge stikstofdepositie voor stikstofgevoelige soorten en habitats. In het Uitvoeringsprogramma Natuur hebben Rijk en provincies afgesproken dat de middelen van het Uitvoeringsprogramma aanvullend op het Natuurpact worden ingezet. Het Programma Natuur kent twee fases: fase 1 met uitvoeringstermijn 2021-2026 en fase 2 met uitvoeringstermijn 2024-2032.

In de eerste fase voeren de provincies voornamelijk die projecten uit waarvoor de plannen gereed of dusdanig vergevorderd zijn dat de uitvoering op korte termijn kan starten. Deze projecten zijn per provincie vastgelegd in een Provinciaal Uitvoeringsprogramma. Het Rijk financiert deze projecten via de Regeling Specifieke Uitkering Programma Natuur.

In de tweede fase (2024–2032) worden soortgelijke projecten uitgevoerd op basis van een geactualiseerd Provinciaal Uitvoeringsprogramma. Hierin is een strategie opgenomen voor een integrale, gebiedsspecifieke aanpak van natuur- en systeemherstel in relatie tot de bijdrage aan de landelijke opgave, in combinatie met

gerichte inzet van bronmaatregelen ter beperking van emissies en gerelateerd aan het beoogde doelbereik.

Het Programma Natuur voorziet daarnaast in aanvullende maatregelen die noodzakelijk zijn voor natuurverbetering, zoals een verhoging van de vergoeding van het natuurbeheer (van 75% naar 84% van de normkosten), een versterking van het Kennisnetwerk Ontwikkeling en Beheer Natuurkwaliteit (OBN) en verbetering van de monitoring. De inzet op deze maatregelen wordt in deze rapportage buiten beschouwing gelaten.

Voortgang in 2024

In 2024 zijn meer maatregelen uit de eerste fase afgerond en zijn de beschikkingen aan de provincies verleend voor de tweede fase.

Fase 1 met uitvoeringstermijn 2021 – 2026

Voor de eerste fase van het Programma Natuur heeft het Rijk circa € 600 miljoen beschikbaar gesteld en verdeeld over de individuele provincies. Eind 2024 hebben de provincies circa 39% van de afgesproken maatregelen (weergegeven in hectares) afgerond. Daarmee is het percentage afgerond flink gestegen ten opzichte van eind 2023 (25%). Van de areaalopgave is 38% in uitvoering. Van de opgave voor boscompensatie (1.213 ha) is 297 hectare gerealiseerd.

In tabel 4 staat een samenvatting van de opgave en voortgang per categorie maatregelen per provincie. In de tabel, die via [deze link](#)* te benaderen is, staan de opgave en de voortgang van de categorieën maatregelen per natuurgebied per provincie. Opgave en voortgang zijn weergegeven in hectares en betreffen de oppervlakte waarop de maatregelen effect zullen hebben. De weergegeven hectares kunnen overlappen tussen de categorieën maatregelen en zijn daarom niet in zijn totaliteit opgeteld.

* Wachtwoord: vnmvrn

Samenvatting																					
A				B			C1			C2			D			E			F		
Type maatregelen	Verbetering kwaliteit			Hydrologische verbetering			Versnelling verwerving			Optimaliseren inrichting			Overgangszones			Overig kwaliteit			Boscompensatie		
	Verwijderen opslag, plaggen, begrazing, verschralen, bekalken, kleinschalige aanleg en inrichting			Hydrologisch onderzoek, moerasontwikkeling, waterpeil verhogen, vernatten, onderhoud aan sloten, water vasthouden, verontdiepen			Sleutelhectares NNN			Additionele inrichting voor natuurherstel op sleutelhectares			Natuurinclusieve landbouw, ecologische verbindingen, additionele verwerving voor natuur			Zonering recreatie, bestrijding invasieve exoten			Aanleg van bos (bij voorkeur buiten het NNN)		
	Opgave	Afgerond	Uitvoering	Opgave	Afgerond	Uitvoering	Opgave	Afgerond	Uitvoering	Opgave	Afgerond	Uitvoering	Opgave	Afgerond	Uitvoering	Opgave	Afgerond	Uitvoering	Opgave	Afgerond	Uitvoering
	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)	(ha)
Groningen	1.262	55	922	168	0	113	0	0	0	0	0	0	16	16	0	1.373	525	848	n.v.t.		
Fryslân	3.023	685	1.552	3.930	1.277	2.445	197	102	0	0	0	0	360	0	45	133	33	100	n.v.t.		
Drenthe	1.740	1.403	327	14.152	9.364	4.788	0	0	0	3.923	0	3.923	0	0	0	350	350	0	39	16	23
Overijssel	20.952	10.466	10.486	7.290	1.310	5.979	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	170	132	217
Flevoland	1.045	1.024	21	703	193	510	0	0	0	90	0	90	750	0	0	0	0	0	n.v.t.		
Gelderland	7.378	4.152	3.226	1.610	33	490	0	0	0	0	0	0	2.650	6	2.015	358	77	281	120	43	51
Utrecht	326	23	298	390	0	77	0	0	0	0	0	0	35	0	35	155	0	155	7	0	7
Noord-Holland	1.317	846	471	793	282	486	85	77	8	72	64	8	100	100	0	317	17	165	31	19	12
Zuid-Holland	1.253	404	903	1.062	25	65	396	38	0	396	0	0	107	0	0	318	0	0	2	0	0
Zeeland	761	110	615	1.971	849	0	48	0	0	52	0	0	1.167	50	65	4.131	1.686	1.300	4	0	0
Noord-Brabant	13.838	5.794	3.810	17.182	8.400	4.190	589	0	99	1.496	16	165	11.398	100	10	1.459	608	777	811	87	29
Limburg	2.948	2.159	775	173	123	50	0	0	0	0	0	0	6	5	0	2.679	1.900	780	29	0	29
EINDTOTAAL	55.842	27.121	23.405	49.424	21.856	19.193	1.315	217	107	6.029	80	4.186	16.589	277	2.170	11.273	5.195	4.405	1.213	297	368

Tabel 4: Samenvatting opgave en voortgang per categorie maatregelen per provincie in 2024 van Fase 1.

Rijkswaterstaat voert in het kader van Programma Natuur fase 1 ook natuurherstelmaatregelen uit. Deze maatregelen richten zich op het herstel en verbetering van stikstofgevoelige natuur in onder andere snelwegbermen in Oost- en Zuid-Nederland en in het uiterwaardengebied. In fase 1 is ook onderzoek gedaan ten behoeve van maatregelen voor fase 2. RWS heeft besloten geen offerte uit te brengen voor fase 2 van het Programma Natuur. De maatregelen voor fase 1 worden volgens opdracht uitgevoerd en afgerond.

Fase 2 met uitvoeringstermijn 2024 - 2032

Voor de tweede fase van het Programma Natuur heeft het Rijk € 1,35 miljard beschikbaar gesteld en verdeeld over de provincies.

In de tweede fase wordt opgavegericht gestuurd en wordt ingezet op het nemen van herstelmaatregelen, inclusief systeemherstelmaatregelen om de invloed van verzuring, vermessing en verdroging van de stikstofgevoelige natuur tegen te gaan. Er wordt met

voorrang ingezet op stikstofgevoelige habitattypen en leefgebieden van soorten in Natura 2000-gebieden. Daarnaast is er ook voorrang voor buiten Natura 2000-gebieden gelegen stikstofgevoelige gebieden behorende tot het Natuurnetwerk Nederland. Het uitgangspunt is systeemverbetering. Om meer inzicht te verkrijgen in maatregelen die noodzakelijk zijn hebben de bevoegde gezagen natuurdoelanalyses opgesteld voor de stikstofgevoelige Natura 2000-gebieden. Deze natuurdoelanalyses vormen een belangrijke basis voor de tweede fase van Programma Natuur.

Eind 2024 zijn de beschikkingen aan de provincies verleend voor het uitvoeren van de maatregelen. In de tabel, die via [deze link](#)* is te benaderen, staat de opgave voor het percentage vermindering drukfactoren per natuurgebied per provincie, zoals de provincies in de afgesproken voortgangsrapportage hierover aan het ministerie van LNVN hebben gerapporteerd. De cijfers zijn nog niet compleet en zijn nog exclusief de provincies Zuid-Holland en Zeeland**. Van deze provincies is geen correcte voortgangsrapportage ontvangen.

De tabel op de webpagina laat zien dat de maatregelen voor de vermindering van de drukfactoren zullen worden gerealiseerd op circa 107.000 hectare, waarvan circa 98.000 hectare in Natura 2000-gebieden. De opgave voor boscompensatie bedraagt 928 hectare.

De provincies zijn in het najaar 2024 gestart met de uitvoering van de opgave, waardoor over 2024 nog geen voortgang te melden is.

5.3 Landelijke Bossenstrategie

Bosuitbreiding en revitalisering

Met de uitvoering van de Landelijke Bossenstrategie geven Rijk en provincies invulling aan de klimaatdoelstellingen en verbetering van de biodiversiteit, o.a. door middel van 37.400 hectare bosuitbreiding en revitalisering van het bestaande bos per 2030.

In totaal is er tot en met 2024 binnen en buiten het NNN samen met de bovenwettelijke compensatie 3.010 hectare gerealiseerd. Dit staat gelijk aan 8% van de totale bosuitbreidingsopgave. Daarmee is in 2024 een versnelling zichtbaar in de realisatie van nieuw bos. Daarnaast is er een stijging zichtbaar in de omvorming naar natuurbos. Deze stijging is met name te danken aan de provincie Noord-Brabant.

Ondanks de versnelling ligt het algehele tempo van realisatie nog steeds ver achter op de gestelde doelen. Belangrijke redenen hiervoor zijn de aanhoudende onzekerheid over de lange termijn financiering en de lange doorlooptijden van projecten (o.a. door werving van grond en vergunningstrajecten). In juni 2024 zijn door de Minister voor Natuur en Stikstof middelen toegekend aan de door de provincies reeds ingediende maatregelpakketten. Hierin zijn ook plannen voor nieuw bos, revitalisering en landschapselementen opgenomen. De resultaten laten zich nog niet zien in de gerapporteerde cijfers. Planvorming voor bosaanleg kost vaak meerdere jaren voordat realisatie plaatsvindt.

Nieuwe middelen voor financiering van bosaanleg zijn (vooral nog) niet voorzien. Daarmee staat het behalen van de doelen uit de Bossenstrategie, als onderdeel van de uitvoering van het Klimaatakkoord, steeds verder onder druk.

* Wachtwoord: vnmv

** Mogelijk leveren deze provincies alsnog de cijfers aan. Deze zullen dan in de definitieve versie worden opgenomen.

	Bosuitbreiding binnen NNN					Compensatie ontbossing N2000	Meer natuurbos	Bosuitbreiding buiten NNN
	2021	2022	2023	2024	t/m 2024	t/m 2024	t/m 2024	t/m 2024
Drenthe	0	36	75	25	136	16	116	2
Flevoland	0	50	0	0	50	Geen opgave	48	46
Fryslân	6	0	0	3	9	Geen opgave	3	0
Gelderland	69	27	18	145	259	43	0	0
Groningen	0	3	14	0	17	Geen opgave	13	8
Limburg	4	0	11	11	26	0	19	4
Noord-Brabant	182	215	200	352	950	87	3.835	790
Noord-Holland	0	9	2	16	27	19	27	45
Overijssel	1	88	16	6	111	132	1.852	27
Utrecht	6	7	10	18	41	0	564	21
Zeeland	51	9	52	13	125	0	115	4
Zuid-Holland	8	0	0	0	8	0	8	7
Totaal	327	444	398	589	1.759	297	6.600	954

Tabel 5: Gerealiseerde hectares ten behoeve van de bosuitbreidingsdoelstelling uit de bossenstrategie per provincie.

Agroforestry

In de bossenstrategie is daarnaast ook de ambitie opgenomen om te komen tot 25.000 hectare agroforestry, waarvan 1.000 hectare aan voedselbossen. Dit zijn bomen en struiken die bewust worden geïntegreerd in een agrarisch systeem. In de landbouwtelling van 2025* is voor de tweede keer het areaal agroforestry uitgevraagd. De uitvraag is in 2025 gedaan op perceelsniveau in plaats van de eerdere uitvraag op bedrijfsniveau. Hierdoor zijn de cijfers over 2024 en 2025 beperkt vergelijkbaar. In 2025 hebben 2.433 agrariërs in totaal 6.091 hectare agroforestry opge-

geven, waarvan 366 hectare voedselbossen. Er lijkt daarmee een stijging te zien, maar dit zal aan de hand van een vastgestelde monitoringsmethode de komende jaren bevestigd moeten worden.

	Areaal agroforestry	Waarvan areaal voedselbossen	Aantal boeren met agroforestry
2024	1.925 ha	317 ha	1.506
2025	6.091 ha	366 ha	2.422

Tabel 6: Gecombineerde opgave 2024 en 2025
In afwijking op andere onderdelen in deze voortgangsrapportage rapporteren we alleen in dit onderdeel ook de cijfers over 2025 omdat deze cijfers al bekend zijn.

* In afwijking op andere onderdelen in deze voortgangsrapportage rapporteren we alleen in dit onderdeel ook de cijfers over 2025 omdat deze cijfers al bekend zijn.

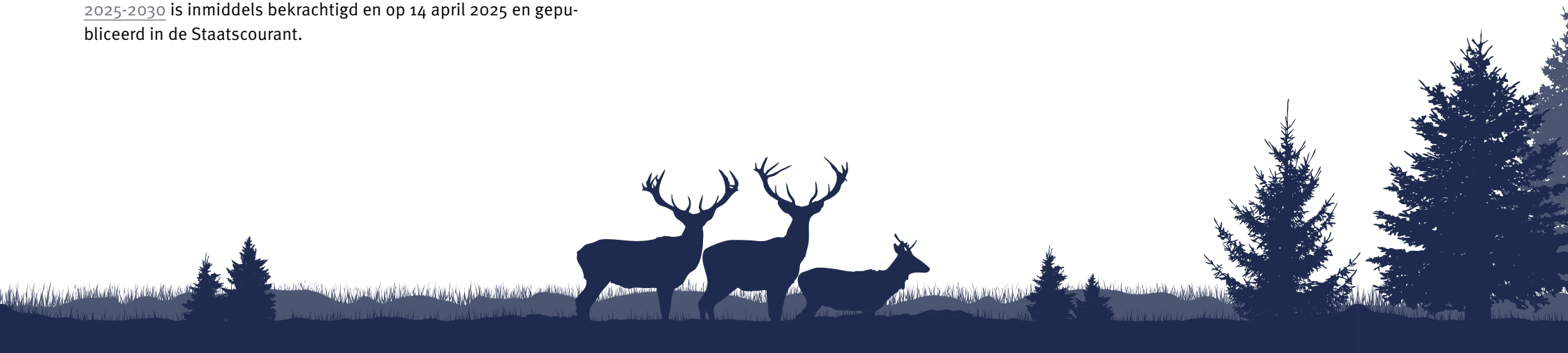
5.4 Nationale Parken

In 2024 is een start gemaakt met de uitvoering van het [Beleidsprogramma Nationale Parken 2024-2030](#). De [Beleidsregel aanwijzing Nationale Parken 2024-2030](#) is vastgesteld en gepubliceerd in de Staatscourant. Hierin zijn basisvereisten opgenomen waar [nationale parken](#) aan moeten voldoen.

Het nieuwe opdrachtgevers-opdrachtnemersoverleg voor de nationale parken (OGON) is van start gegaan. Hierin overleggen vertegenwoordigers vanuit LVVN, Stichting Nationale Parken en de provincie over de uitvoering van het Beleidsprogramma.

De provincie Zuid-Holland heeft een aangepaste statusaanvraag ingediend voor het gebied Hollandse Duinen. De aanwijzing van Nationaal Park Van Gogh en de herbegrenzing van Nationaal Park de Drentsche Aa zijn gerealiseerd.

Het Rijk, provincies, 20 nationale parken, landelijke samenwerkingspartners en terreinbeherende organisaties hebben in 2024 gewerkt aan een manifest, waarin de ondertekenaars de samenwerking vastleggen voor het realiseren van de doelen van het Beleidsprogramma tot 2030. Het [Manifest Nationale Parken 2025-2030](#) is inmiddels bekrachtigd en op 14 april 2025 en gepubliceerd in de Staatscourant.

BIJLAGEN

Bijlage 1

Voortgang en inrichtingsambitie NNN per provincie

Tabel 7 geeft per provincie de voortgang weer in hectares verwerving, inrichting en natuur binnen het NNN, met SVNL-subsidie en zonder SVNL-subsidie voor de periode 2011-2024. Ook is de resterende inrichtingsambitie voor de realisatie van het NNN in 2027 opgenomen. De inrichtingscijfers zijn inclusief de ingerichte oppervlakte van de eigen ambitie van Noord-Brabant en Noord-Holland en van de terugzethectares van Noord-Holland (zie 2.1 voor nadere toelichting).

Toelichting datacorrecties verwerving en inrichting

Ieder jaar vinden (kleine) datacorrecties op de verwervings- en inrichtingscijfers plaats. De oorzaak ligt onder meer in de complexiteit om (gedetailleerde) geo-informatie zorgvuldig te registreren en te abstraheren naar landelijke overzichten. In 2022 is een analyse uitgevoerd van datacorrecties in voorgaande jaren. Uit deze analyse blijkt dat de jaarcijfers in de VRN voor verwerving en inrichting binnen kleine marges (van enkele tot soms tientallen hectares) kunnen fluctueren. Genoemde oorzaken van dergelijke fluctuaties zijn correcties vanwege onenigheid over de uitgevoerde inrichting (niet ingericht of inrichting voldeed niet aan de voorwaarden), correcties van ten onrechte aangemelde of afgemelde inrichting (door voortschrijdend inzicht of door fouten) of correcties vanwege compensatie aanleg infrastructuur (nieuwe ingerichte natuur elders compenseren). Omdat het kleine marges betreft en de onderbouwende argumenten plausibel zijn, accepteren de provincies en LVVN deze afwijkingen en is besloten om deze kleine datacorrecties (net als in voorgaande jaren) te corrigeren in het jaar van rapportage.

Tabel 8 geeft een grove schatting van het aantal hectares dat elke provincie op korte termijn (uiterlijk 2026) verwacht in te richten, de zogenaamde onderhanden hectares. In totaal is dat vanuit de natuurschapambitie 3.727 hectare (zie kolom C). Daarnaast geven de provincies aan hoeveel hectares van de natuurschapambitie zij kansrijk achten om vóór eind 2027 in te richten (9.318 hectare, zie kolom D) en van hoeveel hectares zij de inrichting vóór eind 2027 nog onzeker achten (17.306 hectare, zie kolom E). Deze inschatting is in deze tabel ook gemaakt voor de restopgave van de aanvullende eigen ambitie van de provincies Noord-Brabant en Noord-Holland en van de terugzethectares van de provincie Noord-Holland.

Voortgang en inrichtingsambitie NNN per provincie						
Provincie	Vererving vanaf 2011	Inrichting sinds 2011*	Natuur in het NNN			Resterende Inrichtingsambitie
			met SVNL subsidie	zonder SVNL subsidie	totaal	
Drenthe	3.316	7.698	55.304	6.994	62.298	5.922
Flevoland	8	523	23.781	2.499	26.280	105
Friesland	1.669	4.679	62.772	19.836	82.607	3.173
Gelderland	4.006	6.994	91.601	42.769	134.369	1.420
Groningen	1.929	4.116	16.324	5.057	21.382	2.700
Limburg	2.558	2.451	30.923	17.739	48.662	980
Noord-Brabant ¹	6.305	7.964	82.400	38.295	120.695	7.236
Noord-Holland ²	3.248	6.235	28.379	23.824	52.204	4.379
Overijssel	3.339	5.669	47.291	12.392	59.683	2.530
Utrecht	1.067	2.591	22.202	9.397	31.600	1.783
Zeeland ³	737	1.258	23.919	19.146	43.064	616
Zuid-Holland	4.195	2.840	25.876	5.903	31.780	2.728
Totaal	32.378	53.017	510.772	203.851	714.623	33.572

Tabel 7: Voortgang en inrichtingsambitie NNN per provincie in hectares

* Van 'Inrichting sinds 2011' kan een deel al voor 2011 verworven zijn.

¹ Noord-Brabant heeft van deze 7.964 hectare 5.373 hectare ingericht vanuit natuurpactambitie en 2.591 hectare vanuit aanvullende eigen ambitie.
Voor Noord-Brabant is van deze resterende inrichtingsambitie 6.727 hectare resterend van de natuurpactambitie en 509 hectare resterend van de aanvullende eigen ambitie.

² Noord-Holland heeft van deze 6.235 hectare 5.488 hectare ingericht vanuit natuurpactambitie en 747 hectare vanuit aanvullende eigen ambitie.
Voor Noord-Holland is van deze resterende inrichtingsambitie 1.667 hectare resterend van de Natuurpactambitie, 2.278 hectare resterende van de aanvullende eigen ambitie en 434 hectare van de terugzethectares (zie paragraaf 2.1).

³ Bij de provincie Zeeland is 'Natuur in het NNN met subsidie' met 3.176 hectare toegenomen ten opzichte van vorig jaar (van 20.743 hectare naar 23.919 hectare), omdat provincie Zeeland dit jaar, in tegenstelling tot voorgaande jaren, ook gebieden heeft meegerekend in de rijkswateren waarop zij SVNL-subsidie heeft verstrekt. Ook 'Natuur in het NNN zonder subsidie' is met 1.038 hectare toegenomen (van 18.107 hectare naar 19.146 hectare) vanwege het voor het eerst meerekenen van de Hedwigepolder en een groot aantal binnendijken als onderdeel van het NNN met ingang van 2024.

			Onderhanden Hectares 2025-2027			
Kwantitatieve Gegevenslevering 11 ^e VRN (2024)			Resterende Inrichtingsambitie 2027 (B):			
A	B	A+B	C	D	E	
Natuurpactambitie:						
Inrichting t/m 2024	Resterende Inrichtingsambitie 2027	Inrichtingsambitie 2011-2027	Inrichting fysiek al gestart: uiterlijk eind 2026 ingericht	Inrichting vóór eind 2027 kansrijk	Inrichting vóór eind 2027 nog onzeker	
Drenthe	7.698	5.922	13.620	554	2.478	2.890
Flevoland	523	105	628	105	0	0
Fryslân	4.679	3.173	7.852	261	1.351	1.561
Gelderland	6.994	1.420	8.414	161	1.259	0
Groningen	4.116	2.700	6.816	18	517	2.165
Limburg	2.451	980	3.431	122	284	574
Noord-Brabant	5.373	6.727	12.100	0	827	5.900
Noord-Holland	5.488	1.667	7.155	101	732	834
Overijssel	5.669	2.530	8.199	450	552	1.528
Utrecht	2.591	1.783	4.374	147	428	1.208
Zeeland	1.258	616	1.874	30	240	346
Zuid-Holland	2.840	2.728	5.568	1.778	650	300
	49.679	30.351	80.030	3.727	9.318	17.306
Aanvullende eigen ambitie:						
Noord-Brabant	2.591	509	3.100	0	509	0
Noord-Holland	747	2.278	3.025	139	1.001	1.138
	3.338	2.787	6.125	139	1.510	1.138
Terugzethectares:						
Noord-Holland		434	434		434	
Totaal	53.017	33.572	86.589	3.866	11.262	18.444

Tabel 8: Resterende inrichtingsambitie en onderhanden hectares

Nadere onderbouwing oppervlakten in hectares figuur 12: Schematische weergave NNN, Natura 2000-gebieden en rijkswateren						
	A	B	C	D	E	F
	Totaal	Waarvan in rijkswateren	Waarvan in uiterwaarden en Biesbosch	Oppervlakte buiten rijkswateren (A-B)	Oppervlakte buiten rijkswateren, inclusief uiterwaarden en Biesbosch (C+D)*	Overlap met rijkswateren (A-E)
Rijkswateren	6.602.408	6.602.408	76.238			
N2000 binnen Natuur binnen NNN	356.049	100.935	15.649	255.114	270.763	85.286
N2000 binnen Overige NNN	271.742	261.399	2.813	10.343	13.156	258.586
N2000 buiten NNN	1.569.469	1.554.404	9.106	15.065	24.171	1.545.299
Totaal N2000	2.197.260	1.916.739	27.568	280.521	308.089	1.889.171
Overige NNN en N2000	271.742	261.399	2.813	10.343	13.156	258.586
Overige NNN buiten N2000	50.302	4.546	2.757	45.755	48.512	1.790
Totaal Overige NNN 'op het land'	322.044	265.946	5.570	56.098	61.668	260.376
Natuur binnen NNN en N2000	356.049	100.935	15.649	255.114	270.763	85.286
Natuur binnen NNN buiten N2000	358.575	18.683	12.543	339.892	352.434	6.141
Totaal Natuur binnen NNN 'op het land'	714.624	119.619	28.191	595.006	623.197	91.427
Totale overlap NNN en Rijkswateren binnen N2000 gebied						343.873
Totale overlap NNN en rijkswateren buiten N2000 gebied						7.930
Totale overlap NNN en rijkswateren (uiterwaarden en biesbosch zijn hierin niet meegeteld als overlap).						351.803

Tabel 9: Nadere onderbouwing oppervlakte in hectares over de overlap in figuur 10 (Schematische weergave NNN, Natura 2000-gebieden en rijkswateren).

* In de rijkswateren is het beschermingsregime van het NNN niet van toepassing uitgezonderd uiterwaarden en Biesbosch (zie artikel 7.5 en 7.6 Besluit Kwaliteit Leefomgeving).

Ecosysteemtypen	SVNL-beheertypen	In ha	% totaal
Grootschalige, dynamische natuur	No1	2.055	4%
Rivieren/Beken en bronnen/Stilstaande wateren	No2 t/m No4	1.551	3%
Moeras	No5 + No6.01 + No6.02	4.113	8%
Heide	No6.03 t/m No6.06 + No7	979	2%
Open Duin	No8	261	0%
(Half)natuurlijk grasland	No9 t/m N13	37.164	70%
Bos	N14 t/m N17	2.911	5%
Landschapselementen	L	459	1%
In ontwikkeling		3.525	7%
Totaal ingericht vanaf 2011		53.017	100%

Tabel 10: Ecosysteemtypen Ingerichte Natuur (vanaf 2011 t/m 2024).

Bijlage 2 Landelijke Bossenstrategie

Monitoring

Het Rijk, de provincies en BIJ12 werken samen in een systematiek waarmee de uit te voeren maatregelen jaarlijks kwantitatief gemonitord worden. De voortgang op agroforestry wordt uitgevraagd bij de gecombineerde opgave van RVO. Hierin hebben agrariërs in 2025 zelf de percelen opgegeven waarop zij een agroforestry-systeem hebben staan.

Naast de bestaande systematiek wordt er gewerkt aan een landsdekkend monitoringssysteem genaamd [LASREG](#). Deze monitor is ontstaan vanuit de wens van provincies om samen met het Rijk toe te werken naar een eenduidige monitor voor bos en landschapselementen. In 2025 worden de eerste stappen gezet om het areaal landschapselementen te monitoren. Deze monitor kan later ook ingezet worden voor het monitoren van bosuitbreiding.

Bosuitbreiding binnen het Natuurnetwerk Nederland (NNN)

In 2021 zijn er met de provincies afspraken gemaakt over de verdeling van 15.000 hectare te realiseren bos binnen het NNN. Dit heeft geleid tot een indicatieve verdeling van 10.000 hectare. Als de realisatie binnen het NNN niet haalbaar blijkt, wordt gezocht naar mogelijkheden buiten het NNN. In de bovenstaande tabel worden de reeds gerealiseerde hectares aangegeven. Hier is een versnelling zichtbaar in met name de provincies Noord-Brabant en Gelderland.

Bovenwettelijke compensatie

In het Programma Natuur is € 210 miljoen gereserveerd voor het compenseren van ontbossing die heeft plaatsgevonden in het kader van de Natura 2000-beheerplannen (met terugwerkende kracht tot 1 januari 2017). Dit gaat om 3.400 hectare. €41 miljoen

hiervan is in 2021 verdeeld over de provincies, zodat zij de compensatie kunnen uitvoeren. In de bovenstaande tabel worden de gerealiseerde hectares aangegeven.

Om te borgen dat het areaal bos niet verder achteruitgaat, is in de bossenstrategie afgesproken om in de Omgevingswet boscompensatie verplicht stellen wanneer er wordt gekapt voor een natuurdoel. Daar is een wetsaanpassing voor nodig. Naar aanleiding van de [Evaluatie houtopstanden-regelgeving](#) uit 2024 zijn er een aantal no-regret maatregelen geformuleerd die in de wetswijziging worden meegenomen. Mede daarom heeft de wijziging vertraging opgelopen. De verwachting is dat deze wetswijziging in 2026 wordt doorgevoerd.

Meer natuurbos

In de bossenstrategie is de ambitie uitgesproken om de oppervlakte natuurbos met 10% (ongeveer 15.000 hectare) uit te breiden ten opzichte van het huidige areaal. In deze bossen staan de natuurdoelen in het beheer voorop. Het kan hierbij gaan om nieuw bos of (in veel gevallen) de omvorming van bestaand bos naar SVNL-bosnatuurtype N14 of N15 binnen het NNN. In de bovenstaande tabel worden de reeds gerealiseerde hectares aangegeven.

Bosuitbreiding buiten het NNN

De ambities uit de provinciale bossenstrategieën zijn meegenomen in de provinciale gebiedsplannen die in het kader van het NPLG zijn opgesteld. In juni 2024 zijn door de Minister voor Natuur en Stikstof middelen toegekend aan de door de provincies reeds ingediende maatregelpakketten. De resultaten zijn hiervan nog niet in de cijfers terug te vinden, maar de verwachting is dat deze middelen deels zullen worden ingezet voor de aanleg van nieuw bos, groenblauwe dooradering en revitalisering. Er is tegelijkertijd een duidelijke versnelling te zien ten opzichte van voor-

gaande jaren die voor een belangrijk deel toe te schrijven is aan Noord-Brabant die vorig jaar geen cijfers kon aanleveren. Om deze stijgende lijn door te zetten blijft structurele financiering randvoorwaardelijk.

In de onderstaande tabel worden de reeds gerealiseerde hectares aangegeven.

Revitalisering

In 2022 zijn door de provincies plannen opgesteld voor revitalisering. Daarnaast wordt gewerkt aan een uitvraagssystematiek om hierover te rapporteren. We verwachten in 2026 wel te kunnen rapporteren over de voortgang van deze doelstelling. De revitaliseringsambities zijn meegenomen in de provinciale gebiedsplannen en geven invulling aan de beleidsdoelen van het Klimaatakkoord, de Vogel- en Habitatrichtlijn en de Natuurherstelverordening. Voor 2025 is een decentralisatieuitkering voorzien aan de provincies om een beperkt deel van de bestaande plannen uit te voeren.

	Bosuitbreiding binnen NNN					Compensatie ontbossing N2000	Meer natuurbos	Bosuitbreiding buiten NNN
	2021	2022	2023	2024	t/m 2024	t/m 2024	t/m 2024	t/m 2024
Drenthe	0	36	75	25	136	16	116	2
Flevoland	0	50	0	0	50	Geen opgave	48	46
Fryslân	6	0	0	3	9	Geen opgave	3	0
Gelderland	69	27	18	145	259	43	0	0
Groningen	0	3	14	0	17	Geen opgave	13	8
Limburg	4	0	11	11	26	0	19	4
Noord-Brabant	182	215	200	352	950	87	3.835	790
Noord-Holland	0	9	2	16	27	19	27	45
Overijssel	1	88	16	6	111	132	1.852	27
Utrecht	6	7	10	18	41	0	564	21
Zeeland	51	9	52	13	125	0	115	4
Zuid-Holland	8	0	0	0	8	0	8	7
Totaal	327	444	398	589	1.759	297	6.600	954

Tabel 11: Gerealiseerde hectares ten behoeve van de bosuitbreidingsdoelstelling uit de bossenstrategie per provincie.

LIJST VAN AFKORTINGEN

ANLb	Subsidieregeling voor Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer
EBS	EU-Biodiversiteitsstrategie
GBF	Global Biodiversity Framework
GLB	Gemeenschappelijk Landbouwbeleid
GLB-NSP	Nationaal Strategisch Plan GLB
Index NL	Index Natuur en Landschap
IPO	Interprovinciaal Overleg
IRM	Programma Integraal Riviermanagement
LNV	Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
LNVN	Ministerie van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur
KRM	Kaderrichtlijn Mariene Strategie
KRW	Kaderrichtlijn Water
MJPO	Meerjarenprogramma Ontsnippering
NAS	Nationale Klimaatadaptatiestrategie
NBP	Natuurbeheerplan
NBSAP	Nationaal Biodiversiteits- en Strategisch Actieplan
NNN	Natuurnetwerk Nederland
NPLG	Nationaal Programma Landelijk Gebied
NURG	Programma Nadere Uitwerking Rivierengebied
PAGW	Programmatische Aanpak Grote Wateren
PBL	Planbureau voor de Leefomgeving
SVNL	Subsidieverordening Natuur en Landschap
Svl	Staat van Instandhouding
VHR	Vogel- en Habitatrichtlijn

COLOFON

Dit is een uitgave van het Interprovinciaal Overleg (IPO) en het ministerie van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur (LVVN). Deze uitgave is tot stand gekomen met ondersteuning door BIJ12.

Refereren aan de Voortgangsrapportage Natuur kan als volgt: IPO en LVVN (2024), Elfde Voortgangsrapportage Natuur, Den Haag

IPO - HUIS VAN DE PROVINCIES

Herengracht 23
2511 EG Den Haag
070 888 1212
www.ipo.nl

BIJ12

Leidseveer 2
3511 SB Utrecht
085 486 22 22
www.bij12.nl

**MINISTERIE VAN LANDBOUW,
VISSERIJ, VOEDSELZEKERHEID
EN NATUUR**

Bezuidenhoutseweg 73
2594 AC Den Haag
070 379 8911
www.rijksoverheid.nl/lvvn

VORMGEVING EN EINDREDACTIE:

Kris Kras communicatie

FOTOGRAFIE:

Sjon Heijenga (p. 6), Marieke Ellenbroek (p. 7)

Den Haag, november 2025

 Sterker met natuur